

UiT

THE ARCTIC
UNIVERSITY
OF NORWAY

Norges arktiske universitet, UiT, vår 2014.

Fakultet for humaniora, samfunnskap og lærerutdanning.

Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR).

Jesu forkynnelse om himmelriket hos Matteus.

Såmannen som liknelse og teologisk polemikk i Matt 13:3-23.

Jill Kjølaas Sæterbø

REL – 3901 Masteroppgave i religionsvitenskap, studieretning teologi.

UiT

THE ARCTIC
UNIVERSITY
OF NORWAY

I FORBEREDENDE DEL OG HELHETSANALYSE

1. Innledning og problemstillinger. s.5.

2. Matteusevangeliets historiske kontekst og teologiske agenda. s.6.

3. Hva er en liknelse og hvorfor fortelle dem? s.7.

3.1.Hva er en liknelse? s.8.

3.2 Hvorfor fortelle liknelser? s. 10.

4. Litterær kontekstplassering. s. 10.

4.1 Fjernkontekst. s. 11.

4.2 Nærkontekst. s.11.

5. Synoptisk sammenlikning. s. 13.

5.1 Sammenlikning av nærkontekst, struktur, språk og teologi i Matteus, Markus og Lukas. s. 13

5.2 Oppsummering av synoptisk sammenlikning. s. 18.

6. Stil- og formbestemmelse s.19.

7. Struktur s.20.

7.1. Strukturen i perikope A (vv. 1-9) s.21.

7.1.1. Utfyllende om rammefortellingen i vv 1-3 s.21.

7.1.2. Selve lignelsen i vv. 3b-8 s.22.

7.2. Kort om strukturen i perikope B (vv. 10-17) s.22.

7.3. Strukturen i perikope C (vv. 18-23) s.23.

II DETALJEKSEGESE AV MATT 13:3b-8;18-23

8. Oversettelse og detaljeksegese av perikope A og C. s. 23.

8.1 Vv. 13:3 og 18 s.23.

8.2 Vv 13:4 og 19 s.27.

8.3 Vv 13:5-6 og 20-21 s.30.

8.4 Vv 13:7 og 22 s.32.

8.4.1 Oppsummert om de tre dårlige jordsmonnene. s. 34.

8.5. Vv 13:8 og 23. s.34.

8.5.1. Oppsummering om det gode jordsmonnet. s. 36

8.6. Vv. 13:9. s. 36.

8.7. Oppsummering av eksegesen. s. 37.

8. 8. Noen korte momenter til Matt 13:10-17. s. 39.

III ANALYSE- OG DRØFTINGSDEL

9. Hvorfor fortalte Jesus liknelser? s. 41

10. Hvorfor fortalte Jesus liknelsen om Såmannen? s. 43

10.1. Jesu forkynnelse av *himmelriket* hos Matteus. s. 43.

10.2. Begrepet himmelriket ((βασιλείας τῶν οὐρανῶν) hos Matteus. s.45.

10.3. Så; hvorfor fortalte Jesus liknelsen om Såmannen? s. 48.

10.4. Avslutningsvis: liknelsen som den første kirkes polemikk mot rabbinsk og fariseisk jødedom. s. 50.

11. Litteraturliste s. 51.

1. Innledning og problemstillinger.

Himmelriket og *Guds rike* er begreper som står sentralt i Det nye testamente (NT) og i Jesu forkynnelse. Jesus forkynnte ofte om *himmelriket* og *Guds rike* i liknelser, og denne masteroppgaven har himmelrikeliknelsen om *Såmannen* i Matt 13:3-9, samt tolkningen av den samme liknelsen (Matt 13:18-23), som sitt utgangspunkt for eksegetisk arbeid og drøfting.

Som del av innledningen til det eksegetiske arbeidet vil jeg først redegjøre for Matteusevangeliets samtidskontekst, og kort gjøre rede for evangeliets teologiske agenda. Deretter vil jeg si noe om *Såmannen* som teksttype og hvorfor jeg mener *liknelser* er særlig egnet til å forkynne om *himmelriket* og *Guds rike*. Deretter går jeg videre til selve eksegeseen av *Såmannen* og tolkningen i Matteusevangeliet.

Liknelsen om *Såmannen* omtales i den bibelske litteraturen som en *himmelrikeliknelse*. Den har en intensjon om å formidle noen av *himmelrikets hemmeligheter* (Matt 13:11). Den vil både advare om *himmelrikets* motkrefter, men også klargjøre betingelsene for å komme inn i *himmelriket*. I Matteusevangeliet gir Jesus en tolkning av liknelsen til disiplene; gjennom eksegetisk arbeid ønsker jeg å trenge dypere inn i liknelsens motiver og spør: ***Hvorfor fortalte Jesus liknelsen om Såmannen ?***

Matteusevangeliet ble skrevet i en konkret historisk og religiøs kontekst, og evangeliet selv peker på noen tydelige religiøse spenninger i miljøet rundt Jesus. Disse spenningene var også sterkt gjeldende i forfatterens egen samtid, og del av den første kirkes virkelighet. Dette kan ha hatt betydning for framstillingen av evangeliet, slik vi leser det hos Matteus. Derfor er liknelsen om *Såmannen*, slik jeg tolker det, redigert inn i en tekstsammenheng der den også gis en bestemt teologisk og polemisk betydning, og jeg spør: ***På hvilken måte kan liknelsen om Såmannen også leses som en del av den første kirkes teologisk polemikk, særlig rettet mot den rabbinske og fariseisk jødedommen?***

2. Matteusevangeliets historiske kontekst og teologiske agenda.

Matteusevangeliet ble sannsynligvis skrevet i det første århundre etter år 70 og ødeleggelsen av tempelet i Jerusalem. "To-kilde hypotesen" er den hypotesen som fortsatt står sterkest innenfor bibelforskningen i dag for å forklare de synoptiske evangeliene tilblivelse. Legges denne til grunn, er Matteusevangeliets primærkilder Markusevangeliet (en proto-utgave), og en kilde med muntlige Jesus-ord (Q). I tillegg mener man at evangelisten kan ha benyttet en annen kilde med muntlig tradisjonsstoff, navngitt som M innenfor bibelforskningen. Denne siste kilden er ment å forklare særstoff som Matteus er alene om (Harrington 2007:2 og Hagner 1993: xlviij).

Størstedelen av bibelforskere i dag antar at Matteusevangeliet ble skrevet av en jødekristen i området Palestina-Syria. I tillegg er det sannsynligvis skrevet for en jødekristen forsamling. Dette er fordi evangeliet anses for å være det mest *jødiske* av alle de fire evangelieberetningene. Samtidig er det mulig at både forfatteren og mottakerne var hellenistiske jøder bosatt i diasporaen. Dette kan begrunnes ut fra at Matteusevangeliet ble skrevet på gresk, men også fordi det teologiske vurdert på mange måter også er ikke-jødisk i sin forståelse og teologi (Hagner 1993: lxv).

Matteusevangeliets overordnede agenda er å forkynne for jødene at Jesus er den Messias de har ventet på (Harrington 2007:20). Matteusevangeliets teologi, polemikk og bruk av referanser og sitater fra "Skriftene" – Det gamle testamente (GT) kan tyde på at denne jødekristne mottakergruppen både stod ovenfor interne utfordringer, men også overfor sterkt press fra andre jødiske grupperinger, her særlig den rabbinske og fariseiske jødedommen (Harrington 2007:2 og Hagner 1993:lviii-lix).

Matteusevangeliet uttrykker et tydelig agg mot rabbinsk og fariseisk jødedom (23:13-38). Disse framstilles oftest ensidig som loviske og ubarmhjertige. Jesus anklager disse for å stenge *himmelriket* for mennesker: "Ve dere, skriftlærde og fariseere, dere hyklere! Dere stenger himmelriket for menneskene. Selv går dere ikke inn, og dem som vil gå inn, slipper dere ikke inn (Matt 23:13-36)."

Evangeliets krasse beskrivelser av disse jødiske gruppene springer ut av den konfliktfylte spenningen mellom Jesus, fariseerne og de skriftlærde på Jesu tid, men også mellom rabbinsk og fariseisk jødedom og de jødekristne i det første århundret. Matteus 23:29-38 og 24:9-14 aktualiserer og profeterer om forfølgelser av de

”rettferdige”, både i fortid (GT) og i framtid, og de skriftlærde og fariseerne pekes ut som de skyldige. Grobunnen for striden og konfliktene mellom gruppene i Matteus sin samtid var blant annet spørsmålet om hvorvidt Jesus var Messias og om han skulle tillegges noen betydning for forståelsen og tolkningen av jødisk tro og praksis (Harrington 2007: 21).

Ved å gå til Apostlenes gjerninger kan det slås fast at presset fra den rabbiniske og fariseiske jødedommen fra Jesu samtid vedvarte (Apg 4:3;5:25;12:3;21:27). At dette presset også kunne tilta og gå over i trakassering og forfølgelser, er også kjent (Apg 7:54-8:4;12:1-3;22:4). De samme kildene forteller videre om interne stridigheter blant de kristne (Apg 11:3;15:1-2), og at også de romerske myndighetene kunne initiere forfølgelser av de kristne og få støtte blant jødene (Apg 12:3;16:16).

Forkynnelsen av evangeliet om riket (τό εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας) er et teologisk hovedtema hos Matteus. Hos Matteus er dette riket nå kommet nær gjennom Jesu forkynnelse og gjerning i verden (4:23;9:35;24:14). Gjennom *Ordet om riket* (τὸν λόγον τῆς βασιλείας) er *himmelriket* kommet nær (Hagner 1993: lx). Matteus er tydelig på at dette riket nå overdras fra Israel og til kirken (Hagner 1993: lxvi). Dette anliggendet er også særlig tydelig i de mange liknelsene hos Matteus (21:43;22:3 m.fl).

Liknelsen om *Såmannen* er den første av i alt sju andre himmelrikeliknelser i Matt 13. I flere av disse finner man et motiv av vekst. Dette motivet viser et *himmelrike* som spirer, vokser og brer seg opp og utover. Vekstmotivene peker på et *himmelrike* som først ligger skjult i *Ordet om riket* for deretter å spire og vokse fram i menneskene og gi frukt. Når veksttiden er over, kommer det et apokalyptisk oppgjør. Etter dommen i dette oppgjøret vil *himmelriket* nå en eskatologisk fullendelse.

3. Hva er en liknelse og hvorfor fortelle dem?

Som en innledning til det eksegetiske arbeidet vil jeg utdype hva en liknelse er. En slik utdyping vil kunne gi noen svar på hvorfor Jesus talte om himmelriket i liknelser, og mer spesifikt i såmannsliknelsen. Hva det er med liknelser som gjør dem egnet til å si noe om himmelriket?

3.1 Hva er en liknelse?

Det greske ordet *παροβολέ* (*parabolé*) er i utgangspunktet en langt videre sjanger enn det vi primært i dag forbinder med liknelser. I NT favner benevnelsen *parabolé* mange ulike tekstsjangere, slike som *ordtak*, *ordspråk*, *liknelser* eller *historier og fortellinger* som er ment å si noe om det som er sant. Mer eller mindre dekker dette det samme innholdet som ligger i det hebraiske ordet *mashal* (משל), og GTs bruk og forståelse av ordet *mashal* er igjen avgjørende for å forstå NTs bruk av benevnelsen *parabolé*. I GT betegner ordet *mashal* alt fra ikke-narrative ordspråk til narrative allegorier, fra fabler med mulige eller ikke-mulige naturlige protagonister, til historier med både mulige og plausible menneskelige karakterer, - også i de tilfellene der benevnelsen *mashal* ikke brukes (Crossan1992:147).

Liknelse eller analogi (gr. *parabolé/analogia* = likhet, avbildning, skikkelse) er innenfor litteraturen betegnet som tale i bildespråk. En liknelse bygges opp ved å sammenstille to begreper retorisk via et sammenlikningsledd, f. eks. ”som”, ”er likt” eller ”liksom”. Vi finner mange eksempler på dette hos Matteus. Flere av himmelrikeliknelsene i Matteus 13 åpner på følgende måte: Himmelriket ”er likt”.

Videre er det å tale i liknelser å tale via allegorier (allegori: gr. *allos* = annet; *agorein* = å tale; å si noe ved å si noe annet). Allegorier er billedlige fremstillinger av en abstrakt egenskap eller av en idé: Himmelriket er likt ”en surdeig som en kvinne la inn i tre mål mel, så det hele til slutt var gjennomsyret.” er et eksempel på dette. I litterær fremstilling er allegori derfor en overført betydning. En allegori kan være tale, skrift eller billedfremstillinger som ikke skal tolkes bokstavelig, men symbolsk. Allegorien kan ses som en kjede av symboler som til sammen danner en liten fortelling, slik som i liknelsen om *Såmannen*. Selve allegorien er et symbol. En liknelse blir derfor en utvidet metafor eller et bilde, den blir en liten fortelling.

Liknelser ble ofte brukt som et pedagogisk virkemiddel, en illustrasjon for en bedre forståelse. Det er i denne betydning ordet er brukt om Jesu liknelser, som i stilistisk forstand eller vanligvis kalles parabler eller fortellinger (Crossan:146).

Mange av profetene i GT profeterte i liknelser. Da profeten Esekiel ble bedt av Gud om å tale Farao i Egypt til rette, så ble han bedt om å si fram følgende: ”Hvem likner du i din storhet? Se på Assyria! Det var som en seder på Libanon, med fagre grener, høy av

vekst, som en skyggefull skog” (Esek 31: 2-9). Denne vakre beskrivelsen fortsetter gjennom flere vers. Men den vakre sederen, ”som alle slags fugler under himmelen bygde seg rede i”, blir til slutt selvgod av sin egen storhet, og den blir derfor dømt. Mange og liknende tekster finner vi også hos profeten Jesaja. En av disse er som følger: ”En røst sier: «Rop ut!» Jeg svarer: «Hva skal jeg rope?» «Alle mennesker er (som) gress, all deres troskap er som blomsten på marken. Gresset tørker bort, blomsten visner når Herrens ånde blåser på den. Sannelig, folket er gress. Gresset tørker bort, blomsten visner, men ordet fra vår Gud står fast for evig (Jes 40: 6-8) ». Når Jesus talte i liknelser (parabolais), satte han seg derfor inn i en tradisjon med dype røtter i GT (Allison 2004: 208).

Den kristne tradisjonen etter Jesus tegnet ned både Jesu mange korte liknelser og ordtak (aforismer), men også hans lengre og mer narrative liknelser. Dette bekreftes også fra andre kilder, blant annet eldre kristne tekster funnet i utgravninger i Nag Hammadi¹, der flere av Jesu aforismer og liknelser er referert til og nedtegnet. Også tekstene i NT beskriver både Jesu korte aforismer og hans lengre narrative liknelser som *parabolais* (Mark 4:2;4:33-34). Som vi har sett stod Jesus i en lang og forankret jødiske tradisjon da han forkynte i liknelser, og vi kan derfor forutsette at denne forkynnertradisjonen var rimelig kjent for Jesu tilhørere. I den rabbiniske liknelsestradisjonen var tolkningen av en liknelse likevel vanligvis relativt åpenbar ut fra konteksten liknelsen ble fortalt i. I de liknelsene som Jesus fortalte var tolkningen sjelden like åpenbar for tilhørerne fordi liknelsene omhandlet *Guds rike- himmelriket*, forstått som et *symbol* - en uklar og vag forestilling for de fleste. I tillegg blir dette *symbolet* videre forklart via metaforer (Crossan 1992:150).

Vi kjenner liknelsene Jesus fortalte fordi de ble skrevet ned, men det kan være grunn til å tro at flere av liknelsene også var lengre enn det vi i dag kjenner til. Jesus stod i en muntlig forteller- og forkynnertradisjon, og det kan være at vi i dag bare sitter igjen med det som ble husket som kjernen og hovedpoengene i flere av disse liknelsene (Crossan 1992:149).

---

¹ *Dial.Sav.* (NHC III.5) og *Ap.Jas.* (NHC I,2)

3.2 Hvorfor fortelle liknelser?

Bibelforskeren Kyle R. Snodgrass mener teologen Søren Kierkegaard har et interessant innsteg for å forstå liknelser som tekst og forkynnelse (Snodgrass 2008:8). Kierkegaards begreper om ”direkte” og ”indirekte kommunikasjon” belyser sjangeren *liknelser* på en god måte, mener Snodgrass. Kierkegaard vurderte ”direkte kommunikasjon” positivt og som et viktig redskap for å formidle et budskap, men forstod det *å lære* som noe mer enn bare å motta et budskap, særlig i de tilfellene der mottakeren allerede tror han/hun har forstått det som formidles. Mennesket har en tendens til å motsette seg direkte kommunikasjon, og lærer seg å tilpasse slik informasjon til egne oppfattelser av virkeligheten. Indirekte kommunikasjon, som han mente liknelser er, finner derimot veien inn til forståelsen *gjennom ei bakdør*, den utfordrer derfor ens egen oppfattelse av virkeligheten. Liknelser hjelper derfor tilhøreren til å se med nye øyne og til å se hva som ellers ikke ville ha bli sett, og de utfordrer den enkelte til å se en *annen* virkelighet. Snodgrass forstår Jesu liknelser som fortellinger med *en intensjon*. De er analogier som hjelper tilhøreren til å øyne noe annet, en annen virkelighet. De taler til *hjertet* og de hjelper tilhøreren til å legge bort sine konvensjonelle forestillinger. De snur ofte opp ned på forestillinger om makt og avmakt (Matt 18:10-14;23:1-4), og de avslører noen ganger dyp urett (Matt 12:33;16:5-12;21:33-46). Jesu liknelser er invitasjoner inn i det uhørte og de kler ofte makten naken, mens den maktesløse løftes opp, ofte uten at det sies rett ut. De ber makten avsløre seg selv, noe Jesu liknelser også gjorde siden også de med religiøs makt var hans tilhørere (Matt 21:45). Derfor var Jesu liknelser også svært farlige fortellinger.

Jeg tror liknelser var særlig egnet for å tale om himmelriket fordi de var fortellinger der tilhørerne umerkelig ble snøret inn i liknelsens ”univers”, de var et sted for utfordring og avsløring. De talte om usynlige hemmeligheter – *himmelrikets hemmeligheter* - og gjorde dem mer konkrete, mer synlige og kanskje mer forståelige.

4. Litterær kontekstplassering

Konteksten som en liknelse fortelles i, har stor betydning for hvordan en liknelse tolkes og forstås av dem som er tilhørere der og da. Det samme har den litterære konteksten som liknelsen om *Såmannen* er redigert inn i. Redaksjonell plassering av liknelsen som tekst gir leseren noen nøkler for å forstå liknelsen, og den tilfører den samme liknelsen

mening for fortolkning. Ved å undersøke liknelsens litterære kontekstplassering vil liknelsens og forfatterens intensjon tydeliggjøres.

4.1 Fjernkontekst

Liknelsen om *Såmannen* er den første av i alt sju himmelrikeliknelser som står samlet i Matteus 13:1-53. Denne samlingen med liknelser kommer midtveis ut i evangeliet og har en helt sentral betydning for hvordan Matteusevangeliet har blitt tolket og forstått. Samlingen av liknelser er del av den tredje av i alt fem større samlinger hos Matteus som alle inneholder talestoff av Jesus. Måten Matteus har redigert Jesu liknelser inn i den større skriftlige konteksten på, kan gi oss en pekepinn på hvilken overordnet teologisk agenda som ligger under et slikt valg. Som tidligere nevnt er et av de overordnede tema i Matteus sin presentasjon av Jesu liknelser spørsmålet om *hvorfor* noen tok til seg *Ordet om riket*, mens andre støtte det fra seg. Forståelsen av liknelsen om *Såmannen* er derfor også særlig relevant i forhold til sentrale hendelser og tema som beskrives rett før liknelsen.

4.2. Nærkontekst:

Forut for liknelsen om *Såmannen* leser vi historien om Jesus og disiplene som på sabbaten plukket aks fra en kornåker for å spise (12:1-8). I tillegg helbreder Jesus en mann i synagogen samme dag (12:9-15). Disse hendelsene opprører fariseerne, men Jesus viser da til det som står over sabbatsreglene, nemlig *barmhjertigheten*. I Matteus 12:18-21 settes Jesu helbredelser i sammenheng med Jesajas profeti om Herrens utvalgte tjener som *skal forkynne retten for folkeslagene* (Jes 42). I tillegg helbreder Jesus en stum og blind mann med en ond ånd, og fariseerne anklager ham for å stå i ledtog med Beelsebul og Satan (12:22-32). Jesus svarer at det er ved Guds ånd at han gjør sine gjerninger, og at *Guds rike* derfor har nådd dem. Jesus viser videre til at *treet må bedømmes ut fra fruktene* (12:33-37). Fariseerne vil ha ytterligere tegn fra Jesus, men Jesus betegner dem som en *ond og utro slekt*, og at han derfor ikke vil gi dem noe annet tegn enn *Jona-tegnet*, - et tegn Matteus tolker som Jesu død og oppstandelse. Jesus sier videre til fariseerne og de som anklager ham, at jordens folk i dommen skal dømme israelsfolket for deres ondskap og utroskap (12:38-45). Rett før liknelsen om *Såmannen* får vi fortellingen om Jesu mor og søsken som kommer og spør etter ham

mens han taler til folkemengden. På dette svarer Jesus at enhver som gjør *hans himmelske Fars vilje, er hans mor, søster og bror* (12:46-50).

Oppsummert er tema i Matteus 12 at mange av tilhørerne forkastet *Ordet om riket*, og særlig er de religiøse lederne kritiske. Grunnen til deres skepsis er at Jesus bryter de etablerte religiøse reglene. I tillegg får Matteus fram at det foregår en kamp mellom Guds rike og Satan. I denne kampen ønsker Matteus å få fram at Jesus er utvalgt av Gud, men at han også vil møte stor motstand, både av den onde og av mennesker. De som derimot tar til seg *Ordet om riket* og handler ut fra det, er Jesu søsken.

Senere samme dag forteller Jesus liknelsen om *Såmannen* for en stor folkemengde nede ved Galilea-sjøen. Deretter forteller han liknelsene om *Ugresset i hveten*, *Sennepsfrøet* og *Surdeigen* til folkemengden. Slik jeg leser det forteller Jesus de tre liknelsene om *Skatten*, *Perlen* og *Fiskenoten* bare til disiplene før han bryter opp og drar videre til hjemstedet Kapernaum (13:53). I tillegg gir også Jesus tolkningen av *Såmannen*, *Ugresset i hveten* og *Fiskenoten* til disiplene alene.

For oversiktens del kan strukturen i Matteus sin samling av liknelser settes opp slik:

- I. Liknelsen om *Såmannen* (13:1-9)
Grunngiving for å tale i liknelser(13:10-17)
Forklaringen til liknelsen om *Såmannen* (13:18-23)
- II. Liknelsen om *Ugresset i hveten*(13:24-30)
- III. Liknelsen om *Sennepsfrøet* (13:31-32)
- IV. Liknelsen om *Surdeigen* (13:33)
Videre begrunnelse for å snakke i liknelser (13:34-35)
Forklaringen til liknelsen om *Ugresset i hveten* (13:36-43)
- V. Liknelsen om *Skatten* (13:44)
- VI. Liknelsen om *Perlen* (13:45-46)
- VII. Liknelsen om *Fiskenoten* (med forklaring) (13:47-50)
Oppsummert om den skriftlærde som himmelrikets disippel og oppbrudd (13:51-53)

Bortsett fra liknelsen om *Såmannen* innledes alle liknelsene i Matteus 13 med den samme formuleringen; ”Himmelriket er likt - Ὅμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Liknelsen om *Såmannen* har likevel samme overordnede mål; å si noe om *himmelriket* - ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (13:11;19). *Såmannen* omhandler særlig de ulike responsene

menneskene gir på *Ordet om riket*, og er i tillegg en sterk *advarsel* om den motstanden *Ordet om riket* vil få. Ved å plassere disse liknelsene samlet belyser Matteus flere aspekter ved *himmelriket*.

Etter denne tredje samlingen med talestoff av Jesus leser vi videre at Jesus bryter opp og reiser tilbake til sitt hjemsted Kapernaum der han taler til sine sambygdinge i synagogen. Men også her møter han motstand, men nå primært av det jeg tolker som alminnelige folk. De reagerer på at en vanlig og enkel tømmermannssønn som de kjenner opphavet til, skal sitte i deres synagoge og undervise. De blir forarget og avviser Jesus (Matteus 13:54-58).

5. Synoptisk sammenlikning

Ved å sammenstille *Såmannen* slik den er gjengitt hos Matteus med den samme liknelsen hos synoptikerne Markus og Lukas, vil man enda tydeligere kunne forstå liknelsens intensjon slik den var ment fra Matteusevangeliets forfatter. Der er noen ulikheter og likheter mellom de tre synoptiske evangeliene framstilling, men de største forskjellene ligger likevel i liknelsens nærkontekst, samt i perikope B (se oversikten under). Selv om jeg i oppgaven ikke vil detaljseksegere perikope B på lik linje med A og C, så vil disse forskjellene likevel kaste lys over eksegesen som helhet, og særlig når det gjelder evangelisten Matteus sin hensikt ved å utarbeide denne delen slik han gjør.

5.1. Sammenlikning av nærkontekst, struktur, språk og teologi i Matteus, Markus og Lukas.

Som vist ovenfor er liknelsens nærkontekst hos Matteus Jesu mange konfrontasjoner med de skriftlærde og fariseerne og ordene om at "treet kjennes på frukten". I tillegg følger forkynnelsen av "retten for folkeslagene" med Jesajas ord, Jesu helbredelser av mange syke og hans makt over de onde åndene. Rett før liknelsen står Jesu ord om hvem som er hans rette familie. *Såmannen* står deretter som den første av syv himmelrikeliknelser, og disse fortelles innenfor samme dag som alt foran hendte.

Hos Markus er liknelsens nærkontekst i innhold relativt lik, men tidsaspektet er et helt annet og mye lengre. Ordene fra Jesaja om forkynnelse av "retten for folkeslagene" er

ikke tatt med. Apostelutvelgelsen er derimot med. Deretter følger *Såmannen* som den første av fire himmelrikeliknelser.

Lukas forteller om Jesus som helbreder en av tjenerne som tilhørte husholdningen til en romersk offiser fra Kapernaum. Jesus roser offiserens tro og mener han ikke har funnet maken i Israel. Deretter vekker han en enkes sønn fra døden og helbreder mange andre. Han sender beskjed med disiplene til en undrende Johannes (døperen) om alt som nå skjer av tegn. Folk lar seg døpe og kommer til tro, men fariseerne og de skriftlærde viker unna. Han tilgir en syndig kvinne hennes synder i huset til en fariseer og Lukas forteller videre at mange kvinner nå var i Jesu følge. Så fortelles det at Jesus i tiden som fulgte reiste rundt i byene og fortalte om *Guds rike*. Deretter følger liknelsen om *Såmannen* som den første av tre himmelrikeliknelser. Også hos Lukas er tidsaspektet et annet enn hos Matteus, og de ulike fortellingene i forkant av liknelsen skjer lang tid i forveien før *Såmannen* fortelles.

Selve perikopen i Matt 13:1-23 følger samme struktur som Mark 4:1-20 og Luk 8:4-15

A) Liknelsen om Såmannen med innledende rammefortelling:

Matt 13:1-9 = Mark 4:1-9 =Luk 4:4-8

B) Grunnen til at Jesus taler i liknelser:

Matt 13:10-17 = 4:10-12 =Luk 4:9-11

C) Tolkning av liknelsen:

Matt 13:18-23 = Mark 4:13-20 = Luk 4:12-15

Matteus og Lukas har ifølge to-kilde-hypotesen Markus som primære kilde. Begge følger Markusevangeliets struktur rimelig tett på i selve liknelsen og forklaringen. Men perikope B er betydelig utvidet og bearbeidet hos Matteus sammenliknet med de to andre.

Språklig sett ligger Matteus tettere på Markus enn det Lukas gjør. Bibelforsker U. Luz hevder i tillegg at den Markus-teksten Matteus og Lukas kjente og forholdt seg til, kan ha vært en annen og eldre utgave enn den vi kjenner i dag, og at dette kan ha hatt betydning for noen av de språklige variasjonene (Snodgrass 2008:151). De språklige forskjellene er likevel så små at få av dem får noen reell betydning for fortolkningen av liknelsen.

Matteus har endret noe på den innledende rammefortellingen (13:1-3a) slik at settingen er tydeligere der enn hos Markus og Lukas. Markus innleder liknelsen med en oppfordring til å *høre og se* - Ἀκούετε. ἰδοὺ (4:3), Matteus har bare med oppfordringen om å *se* - ἰδοὺ (13:3b), mens Lukas omgår begge innledningsvis. En slik innledning, med en oppfordring om å *se og høre*, bygger på en skriftradisjon som vi gjenfinner i GTs litteratur. Også der innledes enkelte liknelser med en særlig oppfordring om å *høre* (Dom 9:7; Jes 28:23). Alle de tre evangelistene avslutter liknelsen om *Såmannen* med ”Den som har ører, hør!”, en formulering lik den hos profeten Ezekiel, 3:27. Det er sannsynlig å anta at uttrykket derfor har sin opprinnelse derfra (Snodgrass 2008:152). Hos alle tre evangelistene er oppfordringen til å *se og høre Ordet om riket* derfor et overordnet hovedtema. Å se og høre er det første og helt avgjørende skrittet tilhørerne må ta for å forstå *Ordet om riket*. Bare da kan ordet *bære frukt* hos den enkelte. I mellomperikopen omgår Matteus og Lukas bemerkningen hos Markus om den manglende forståelsen av liknelsen hos disiplene². Dette kan også være resultat av at den Markus-teksten vi har i dag er en annen og bearbeidet versjon enn teksten som var primærkilde for Matteus og Lukas (Luz 2001:237). Men det kan også ha sammenheng med at både Matteus og Lukas generelt har hatt en sterk tendens til å ”glatte over” mange av Markus sine mer negative beskrivelser av disiplene (Harrington 2002: 4). Matteus har med den fulle Septuaginta-teksten fra Jes 6:9b-10, der det kommer fram at det er *i hjertet* at Ordet om riket sås og forstås (13:15). Matteus har i motsetning til Markus derfor videre en nærmere presisering i sin forklaring til liknelsen at det er *i hjertet* - ἐν τῇ καρδίᾳ at såkornet sås (Matt 13:19). Matteus har også i samme verset tilført ordet *forstå* - συνιέντος og legger slik forståelsen, eller mangel på sådan, som kriterium for hvordan *ordet* blir mottatt. Markus eller Lukas har ikke *forståelse* som kriterium. Også Lukas har i forklaringen til liknelsen skrevet inn *hjertet* som stedet der ordet sås, selv om han ikke siterer den utvidede Jesaja-teksten der hjertet omtales (Luk 4:12). Der Matteus har utvidet og bearbeidet perikope B i forhold til Markus-teksten, har Lukas kortet den enda mer ned. Det gjør at broen mellom liknelsen og forklaringen hos Lukas er svært kort.

---

² Og han sa til dem: når dere ikke forstår denne liknelsen, hvordan skal dere da forstå noen annen liknelse? (Mark 4:13).

Hos Markus og Lukas (Mark 4:11, Luk 8:10) brukes videre benevnelsen *Guds rike* (βασιλείας τοῦ Θεοῦ) der Matteus (13:11) skriver *himmelriket* (βασιλείας τῶν οὐρανῶν). Benevnelsen *Guds rike* er en benevnelse med sterkere jødiske konnotasjoner og røtter (Hagner 1993: lx). Som nevnt vil jeg utdype dette aspektet senere i oppgaven, i drøftingsdelen.

Videre har Matteus skrevet inn et ordtak³ hentet fra Markus 4:25, men som hos Markus står i en annen sammenheng. Hos Matteus er ordtaket med på å underbygge et av hans teologiske anliggende, - at de ulike responsene på Jesus og *Ordet om riket* er avgjørende for evnen til å forstå. Den som tar imot Jesus og *Ordet om riket*, vil også i enda større grad bli gitt å *kjenne himmelrikets hemmeligheter*. De som derimot avviser Jesus og *Ordet om riket*, vil miste selv det de hadde. De vil miste muligheten til innsikt i himmelrikets hemmeligheter. (Oppong-Kumi 2013:125). I tillegg skriver Matteus inn noe kildeforskere mener kan tilskrives Q-kilden og som også gjenfinnes hos Lukas, men i en annen forbindelse (10:23-24). Disse versene⁴ hos Matteus trekker en tydelig linje mellom Jesus og profetene i GT (Harrington 2007:200).

Dette sier oss at Matteus hadde en bevisst hensikt med å bearbeide og utvide denne delen av teksten. Slik jeg tolker det kan hensikten ha vært å trekke en tydelig linje mellom Jesus og profettradisjonen i GT i og med at mottakerne av Matteusevangeliet var jødekristne med god kjennskap til GT. I tillegg led som nevnt den første kirken under forfølgelser og stor motstand fra fariseiske og rabbinske fraksjoner, og en slik tydelig linje mellom Jesus og profettradisjon kan leses som en polemikk mot disse som stod for den sterke motstanden. Denne polemikken var dermed med på å tydeliggjøre kontrastene mellom de som på den ene siden *hørte og så* og som derfor *tok i mot Ordet om riket*, mot de som ikke *hørte* eller *så*. De som *hørte og så*, ble det gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter fordi de tok i mot ordet og *forstod med hjertet*. På den andre siden finner vi de som ikke *hørte og så*, og som derfor ikke tok imot Ordet om riket. De ble det ikke gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter fordi de ikke *forstod med hjertet*. Slik blir kontrasten mellom ”de på innsiden” og ”de på utsiden” tydelig. Matteus peker med sin bearbeidelse derfor tydelig tilbake til gammel tid da profeten

---

³ For den som har, skal få, og det i overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt selv det han har (Matt 13:12).

⁴ Men salige er deres øyne, for de ser, og deres ører, for de hører. Sannelig, jeg sier dere: mange profeter og rettferdige ønsket å få se det dere ser, men fikk ikke se det, og høre det som dere hører, men fikk ikke høre det (Matt 13:16-17).

Jesaja refset Israel fordi de ikke ville vende om til Gud. Slik bygger han opp en tolkningsramme som det skal være mulig for tilhørerne å forstå Jesus forkynnelse og gjerning ut fra. Å skrive Jesus inn i profettradisjonen på den måten er derfor å gi Jesus autoritet, og fungerer samtidig som en måte å advare folkets religiøse ledere, fariseerne og de skriftlærde, mot å gjøre de samme feilene om igjen. Ved å knytte Jesus til de store profetene settes han inn i den lange tradisjonen der profeter ble sendt ut for å forkynne, ofte til et uvillig og trassig folk som hverken *ville* se eller høre (Esek 12:2, Jer 5:20-21) (Harrington 2007:200).

Det er derfor, slik jeg tolker det, svært sannsynlig at Matteus med dette bearbeider teologisk det som var en smertefull erfaring for ham selv og de tidligste jødekristne i det første århundret, nemlig at spenningene og motstanden var stor, og få jøder omfavnet evangeliet. Det er også særlig forklaringen av liknelsen (C) som i språk, termer og innhold hos Matteus (og Markus – Lukas) tilskrives kirken i sin aller tidligste fase. Bibelforsker Daniel Harrington S.J. trekker fram ord og begreper fra forklaringen han mener skriver seg fra den første kirken. Den hyppige bruken av det greske begrepet *ordet* (τὸν λόγον) mener han er en slik benevnelse (Apg 4:4;8:4; 1 Tess 1:6; Gal 6:6). I tillegg inneholder forklaringen til liknelsen andre termer som ikke finnes andre steder i de synoptiske evangeliene, men som skriver seg fra den første kirken, særlig fra den paulinske tradisjonen og brevlitteraturen. Eksempler på dette er å bruke termen *å så* om det å forkynne (1 Kor 9:11), *rot* som betegnelse på åndelig stabilitet (eller mangel på dette) (Kol 2:7; Ef 3:17) - og *rikdommens bedrag* om pengenes makt (Kol 2:8, 2 Pet 2:13). I tillegg mener Harrington at begrepet *forfølgelse* fordrer en mer kirkelig setting enn den disippelflokken som Jesus holdt seg med (Harrington 2007: 196). Liknelsens forklaring har derfor av mange blitt tolket som en senere allegori, ment som en advarsel mot frafall for de som tilhørte den første kirke, men også som en polemikk mot konkurrerende jødiske grupperinger som ytte sterk motstand mot kirken (Harrington 2007:197-201 og Harrington 2002: 146-147).

Det er likevel ikke enighet om dette innenfor bibelforskningen, og bibelforsker Klyne Snodgrass har tatt til ordet for at tolkningen av liknelsen like godt kan ha kommet fra Jesus, og at han ga denne til disiplene. Han anser ikke språkbevisene som gode nok. Det er særlig forskning fra de siste tiårene som i følge han påpeker dette (Snodgrass 2008:164).

Den teologiske forutsetningen som ligger til grunn hos alle tre evangelistene, er motivet av et hjerte som er blitt *forherdet* slik det er beskrevet hos profeten Jesaja 6:9b-10. Profeten Jesaja ble ennå i sin tid sendt ut for å forkynne Guds vilje for at hjerter skulle forherdes *enda mer*, slik at bare en rest og ”stubbe” av de hellige skulle stå tilbake (Jes 6:13). Dette siste motivet tas ikke inn verken hos Markus eller Matteus, men forherdelsesmotivet klinger likevel med.

Hva synoptikerne ville med å ta inn Jesaja-teksten, vil jeg også komme tilbake til mot slutten av oppgaven, for her har uenigheten blant bibelforskere vært stor. Enkelte mener forherdelsesmotivet er tatt med for å peke tilbake på Jesaja-teksten 6:9-13 i hele sin fylde, og at grunnen til det kan ha vært å gi en forklaring på den sterke motstanden de første kristne møtte. Slik kan den også ha fungert som en polemisk dom mot de på utsiden. Når en slik forherdelse ble forstått som en del av Guds vilje, så kunne det for de kristne fungere som en forklaring på hvorfor så få jøder tok imot *Ordet om riket*. En slik sekterisk teologi med en predestinert frelse for de på innsiden, og en predestinert fortapelse for de på utsiden, kan ha vært tilsiktet hos den første kirke, mener noen. En slik teologi bygger på en eldre jødisk tankegang hentet fra enkelte skriftsteder i GT (2.Mos 4:21;8:15;32:9:34) der grunntanken er at Gud i sin allmakt kan ha forutbestemt noen til fortapelse og noen til frelse (Harrington 2002: 145). Denne tankegangen ligger også latent under hos Matteus i de siterte versene fra Jes 6:10. Siden Jes 6:9-10 også er sitert i flere andre tekster i NT (Apg 28:23 og Joh 12:40) kan dette styrke teorien om at perikope B (mellomperikopen) er en bearbeidet teologisk refleksjon fra den første kirken som en reaksjon på den fariseiske og rabbinske motstanden og forfølgelsen, og som derfor kirken har lagt i Jesu munn.

5.2. Oppsummering av synoptisk sammenlikning.

Matteus og Lukas har Markus som primær kilde og følger i struktur rimelig tett på i selve liknelsen og forklaringen. Matteus har likevel konfrontasjonene med de skriftlærde og fariseerne langt tettere på liknelsen (samme dag) enn de andre to, og viser samtidig til profetordene fra Jesaja om forkynnelse av ”retten for folkeslagene”. I tillegg har Matteus en langt mer bearbeidet og utvidet perikope B. Språklig sett ligger Matteus tettere på Markus enn det Lukas gjør i selve liknelsen. Alt i alt er likevel de språklige forskjellene relativt små.

Hos alle tre evangelistene er oppfordringen til *å se og høre Ordet om riket* et overordnet tema. En slik oppfordring om å skjerpe hørsels- og synssansen i møte med profettale skrives blant annet fra GTs profetlitteratur. Den teologiske forutsetningen som ligger til grunn hos de tre synoptikerne, er motivet av et *forherdet hjerte*, og det er også grunnen til at ordet ikke blir tatt imot av alle. Denne forutsetningen om et forherdet hjerte blir særlig bearbeidet hos Matteus, der mange *hører og hører uten å forstå, og ser og ser uten å skjelne*, slik at de ikke tar imot Ordet om riket. De har derfor utestengt seg selv fra å kjenne himmelrikets hemmeligheter. Noen forskere mener at alle synoptikerne er åpne for at en slik forherdelse er villet av Gud, en teologi med røtter i GT (se kap. 8.8).

Matteus har i større grad enn Markus og Lukas ønsket å kontrastere mellom de som tok imot Jesus og *Ordet om riket* på den ene siden og de som avviste både Jesus og hans forkynnelse på den andre. Hos Matteus blir dette en forklaring både av responsen i Jesu samtid, men også en forklaring på responsen i hans egen samtid. Perikopen som helhet kan leses som en advarsel og en dom over den tidlige kirkens motstandere, særlig rettet mot den fariseiske og rabbinske jødedommen. I tillegg er den en advarsel til de kristne mot å falle tilbake til tidligere jødisk tro og religionspraksis. Liknelsen retter seg både mot den enkelte jøde, det jødiske lederskapet og mot Israel forstått som Guds utvalgte folk.

Alle de tre synoptikerne framstiller Jesus som den som nå er satt til å fullføre Guds frelsesplan for Israel. Liknelsen om *Såmannen* er derfor selve grunnliknelsen i en slik forståelse. I Jesus er *himmelriket* (Matteus) nærværende og tilstede. Hos Lukas og Markus benyttes begrepet *Guds rike*. Liknelsen om *Såmannen* etterspør et skjerpet sanselig nærvær (syn og hørsel), slik at en kan ta imot *Ordet om riket* og *forstå med hjertet*. Dette riket vil møte stor motstand og forfølgelse, men den som makter å stå i det uten å falle fra, vil *bære frukt* og tre inn i *himmelriket*.

6. Stil- og formbestemmelse.

Såmannen klassifiseres som en *allegorisk liknelse* fordi motivene i liknelsen er metaforer som er ment å beskrive en analog virkelighet. Denne analoge virkeligheten omhandler responsen på *ordet om (himmel)riket* og den motstanden dette riket vil møte, jamfør forklaringen av liknelsen. Målt opp mot de andre liknelsene i Matteus 13 er liknelsen om *Såmannen* relativt lang. Bare liknelsen om *Ugresset i hveten* er lengre. Det

fortellende aspektet gjør at liknelsen defineres som en *narrativ liknelse*, en narrativ allegori.

Liknelsen om *Såmannen* er en himmelrikeliknelse fordi den er ment å si noe om *himmelrikets hemmeligheter* (Matt 13:11). Liknelsen om *Såmannen* er satt sammen av fire motiver som omhandler så-arbeid. *Såmannen* er derfor en firedelt liknelse, der de tre første negative så-motivene etterfølges av et fjerde positivt så-motiv. Man kan også gjenfinne noen fortellerstrukturer i denne liknelsen som også er typiske for mer alminnelige muntlige fortellinger og sagn. For eksempel finner vi igjen ”loven om tre” fra den folkelige fortellertradisjonen i *veien, steingrunnen og tornebuskene*.

Men man kan også se på liknelsen som satt sammen av bare to hovedmotiver: mislykket såing og vellykket såing. Disse kan da ses som sammenstilt i en antitetisk formel, der den vellykkede såingen bare fullt ut kan forstås ut fra den mislykkede. En slik kontrastering er også mye brukt i alminnelige folkelige fortellinger, der *det onde* og *det gode* kontrasteres via en polarisering (Crossan 1992:149-150). Videre i liknelsens tolkning blir så-motivene tydeliggjorte metaforer. Når man kjenner tydingen slik den blir gitt i tolkningen, kan en si at det fjerde så-motivet løser ut liknelsens analoge mening.

Himmelrikeliknelsene handler ikke bare om en fremtidig eskatologisk virkelighet. De handler vel så mye om jordelivet her og nå. I NT blir liknelsen om *Såmannen* gitt en tolkning, men bare til disiplene. Tolkningen fungerer like mye som en dom over de som måtte falle fra som den fungerer som en ren pedagogisk fortolkning. Liknelsen om *Såmannen* er også redigert inn i Matteusevangeliet på en plass der konteksten rundt bidrar til å kaste lys over liknelsen og dens tolkning. Som tidligere nevnt mener enkelte forskere at den tolkningen Jesus gir i Matteus 13, likeså vel kan være tolkninger fra en senere kirkelige tradisjon, mens andre igjen holder den for å komme direkte fra Jesus.

7. Struktur

Perikopen der lignelsen om *Såmannen* fortelles og tolkes består som helhet av tre deler med noe ulik lengde (del A=1-9, del B=10-17 og del C=18-23). Selve lignelsen (vv.3b-9) og forklaringen av lignelsen til disiplene (vv.18-23) svarer til hverandre. Lignelsen blir i forklaringen tolket steg for steg, og for hvert steg blir deler av selve lignelsen sitert og deretter kort forklart for disiplene. Av de tre delene så er det den midtre perikopen i

vv. 10-17 som er lengst. Denne gir oss noen nøkler til å forstå hvorfor Jesus underviser i lignelser, samtidig som den gir oss innsyn i evangelisten Matteus sin teologiske horisont.

7.1. Strukturen i perikope A (vv. 1-9)

Til forskjell fra de syv andre lignelsene i Matteus 13 er lignelsen om *Såmannen* som nevnt ikke introdusert med ordene «himmelriket er likt». Perikopen har følgende oppbygging:

V.1: Bestemmelse av tid og geografisk sted.

V.2: Situasjonsbeskrivelse av omgivelsene og endring av sted.

V.3: Redegjørelse av forkynnerform. Lignelsens begynnelse.

V.4: Beskrivelse av første jordsmann og såkornets begrensede mulighet der.

V.5: Beskrivelse av andre jordsmann og såkornets raske vekst.

V.6: Beskrivelse av såkornets begrensede mulighet i andre jordsmann.

V.7: Beskrivelse av tredje jordsmann og såkornets begrensede mulighet der.

V.8: Beskrivelse av fjerde jordsmann og såkornets rike mulighet der.

V.9: Jesu oppfordring til folket om å høre rett.

7.1.1. Utfyllende om rammefortellingen i vv 1-3

Perikopen angir tid ved å vise til at hendelsen som nå skal fortelles, skjedde «Samme dag». Denne tidsangivelsen viser sannsynligvis tilbake til hendelser beskrevet forut for perikopen, og som tidfestes til sabbaten (Matt 12:1). Videre klargjør teksten hendelsens geografiske sted ved å fortelle at Jesus gikk ned til sjøen der han satte seg ned. Sjøen er forstått som Galilea-sjøen fordi han tidligere samme dagen var i synagogen i Kapernaum som ligger i nærheten (Matt 12:9). Deretter forteller teksten at det samlet seg en så stor folkemengde rundt ham at han måtte flytte seg til en båt, både for å bli sett og ikke minst for å bli hørt. Deretter innledes lignelsen om *Såmannen*, og teksten forteller at denne lignelsen er den første av mange lignelser som Jesus forteller der fra båten. Etter lignelsen, som er skrevet som direkte tale av Jesus, følger hans direkte oppfordring til folket om å høre rett. Oppfordringen er til folket om å høre og forstå denne lignelsen rett, slik at de tar imot ordet (såkornet) om riket slik at det skal bære frukt (være et godt jordsmann).

7.1.2. Selve lignelsen i vv. 3b-8

Selve lignelsen består av en serie på fire scener som beskriver fire ulike jordsmonn der såkornet sås, samt såkornets vekstvilkår i de ulike jordsmonnene. Selv om lignelsen beskriver fire ulike jordsmonn, så er det i prinsippet en to-deling. Det er dårlig jordsmonn, og det er godt jordsmonn. Ved å beskrive det gode jordsmonnet til slutt understrekes dette jordsmonnets betydning som det gode alternativet til de tre dårlige. Lignelsens tre dårlige jordsmonn finner derfor sin motsats i det fjerne jordsmonnet, og lignelsen gir gjennom det en slags oppsummerende forløsning og rettledning ved det.

7.2. Kort om strukturen i perikope B (vv. 10-17)

Disiplenes spørsmål i v. 10 – «Hvorfor taler du til dem i lignelser?» etterfølges av Jesu innledning til et svar, et svar som kan deles inn i to, vv.11-12 og vv.13-17. I vers 11 kontrasterer Jesus mellom disiplene som det «er gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter» og de andre som det ikke er gitt. I vers 12 formidler Jesus en type forsterkende prinsipp som er ment å si noe om hvorfor det er slik, nemlig at det er bare de som *tar imot* Ordet om riket, som vil bli gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter. Fra vers 13 -15 refererer Jesus til disiplenes spørsmål ved å uttale «derfor taler jeg til dem i lignelser, fordi de ser uten å se og hører uten å høre eller forstå». Deretter siterer Jesus et profetord fra Jesaja 6 som nå blir oppfylt når folket hverken ser eller forstår. I vers 16 priser Jesus disiplene salige fordi deres øyne ser og deres ører hører, og han stiller opp deres saliggjøring som en motsats til de i folket som ikke ser og hører på den ene siden, og videre en motsats til alle de rettferdige og tidligere profeter som lengtet etter å se og høre hva disiplene nå får se og høre. Gjennom hele denne midtre perikopen kontrasteres det mellom de som ser og hører, forstår med hjertet og skjelner på den ene siden, og de som ikke gjør det på den andre.

Ordene *se* og *øye* (βλέπω - ὀφθαλμός) og *høre* og *øre* (ἀκούω - οὖς) er helt sentrale for forståelsen av liknelsen og understrekes her i mellomperikopen. Ordene knyttes sammen med det *å forstå* (συνίημι), *å forstå med hjertet* (τῇ καρδίᾳ συνῶσιν) og *å skjelne* (ὁρᾶω). Denne delen gir som nevnt noen tolkningsnøkler for både selve lignelsen og dens forklaring, der menneskets øyne, ører, hjerte og forstand er tema. Alle indikasjoner leder mot at denne liknelsen er basert på ideer og tankegods fra Jesaja 6:9-10, enten av Jesus selv eller redigert og tolket slik av Matteus. Men ikke bare ved at profeten Jesaja blir sitert i tilknytning til lignelsen og at Jesus selv hos Matteus

trekker forbindelsen mot profetene og de rettferdige (v.13:17). Eksegesen vil vise at også bildene, motivene og metaforene som liknelsen med sin forklaring bygger på, står i en sterk tradisjon med røtter tilbake til GTs profetlitteratur.

7.3. Strukturen i perikope C (vv. 18-23)

Settingen rundt Jesus har endret seg når han nå forklarer lignelsen. Forklaringen gis ikke til folkemengden på stranden, men til disiplene (vv.10-17) etter at de har spurt om hvorfor Jesus forkynner til folket i lignelser. Perikopens oppbygging er som følgende:

V. 18: Jesu henvender seg til disiplene og forklarer lignelsen om såmannen.

V.19: *Beskrivelse av hva som skjer når et menneske ikke forstår ordet. Identifisering av slike mennesker som tilhørende den første typen jordsmonn (veien).*

V.20: *Henvisning til den andre typen jordsmonn i lignelsen (steingrunnen) og en beskrivelse av den umiddelbare gode mottakelsen av ordet hos slike mennesker.*

V.21: *Beskrivelse av mennesketypen tilhørende det andre jordsmonnet (steingrunnen) og hvorfor ordet ikke kan bære frukt likevel.*

V.22: *Henvisning til det tredje jordsmonnet (blant tornebusker) og hvorfor ordet ikke kan bære frukt hos slike mennesker likevel.*

V. 23: *Henvisning til det fjerde jordsmonnet (god jord) og grunnen til at ordet hos slike mennesker bærer frukt, samt variasjoner av mengden frukt.*

8. Oversettelse og detaljsegese av perikope A og C.

8.1. Vv. 13:3 og 18.

³καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς λέγων, Ἴδου ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν. Og han talte til dem om mange ting i liknelser og sa: Se, en såmann gikk ut for å så.

Forklaringen i vers 18:

¹⁸ Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπείραντος.

18. Derfor, hør dere nå liknelsen om såmannen.

ἐλάλησεν – talte (λαλέω – tale/fortelle/si)

Matteus bruker ikke verbet διδάσκω (undervise) eller substantivsformen διδασχὴ (undervisning) slik Markus gjør (4:2) når han innleder om Jesus sin virksomhet der på stranden ved Galilea-sjøen. Matteus bruker ordet ἐλάλησεν (talte/fortalte/sa), som jeg har oversatt med talte. Matteus myker på denne måten opp undervisningsaspektet i forhold til Markus, et aspekt som kanskje primært og i større grad ble benyttet i forhold til det å undervise og fortolke Moseloven og dens forskrifter og regler (Hagner:368). Med tanke på at Matteus skrev for en jødekrysten mottakergruppe, vil jeg tro at denne gruppen i større grad identifiserte undervisningsaspektet til opplæring i budene og loven. I Matteus er derfor ordet διδάσκω (undervise) i større grad benyttet når Jesus underviser i synagogen eller på tempelplassen (4:23;9:35;13:54;21:23;26:55), i forbindelse med Bergprekenen (5:2;7:29) og når han omtaler budene og lovene (5:19).

παροβολαῖς – liknelser (παροβολή = liknelse).

Parabolé - fra *pará*, "nært, ved siden av, med" og *bállō*, "kaste/plassere". *Parabolais* (liknelser) er en relativt åpen sjanger i NT og omfavner *ordtak*, *ordspråk*, *sammenliknelser/liknelser*, eller *historier og fortellinger* som er ment å si noe om det som holdes for sant.

Ἴδου - se! (ὁράω = jeg ser/skjelner) / ἀκούσατε – hør (ἀκούω = jeg hører)

Matteus lar Jesus åpne liknelsen med den aktive imperativsformen «Ἴδου = se!». Det er en insisterende form som er ment å si til den som lytter: «Se (og lytt) med nærvær og oppmerksomhet til det som nå kommer!». I liknelsen om *Såmannen* hos Markus (4:3) er dette forsterket med : «Hør! Se! En såmann gikk ut... (Ἀκούετε. ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων....). I tolkningen av liknelsen om *Såmannen* hos Matteus derimot så sier Jesus: Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε ("Hør nå dere derfor...."), en ny oppfordring om å lytte med nærvær, og denne gangen går oppfordringen direkte til disiplene. Denne åpningen viser også til disiplenes privilegium. De er "gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter"(v.13.11).

En slik insisterende åpning passer godt inn i liknelsens grunnleggende budskap til den enkelte om å se og høre, skjelne og forstå med hjertet, slik at den enkelte skal kunne respondere og handle på *Ordet om riket* etter hensikten.

Matteusevangeliet benytter seg ofte av «*Ἰδοὺ - se!*» som litterært virkemiddel. Denne formen er antakeligvis ment å påkalle leserens eller lytterens skjerpede oppmerksomhet. Ikke mindre enn 62 ganger benyttes ordet i denne formen hos Matteus. Noen ganger er det lagt i Jesu munn (10:16;11:8;11:19;12:41 mfl), mens andre ganger er det del av en fortellende og beskrivende tekst. Bare i fødselsfortellingen, med den påfølgende flukten til Egypt og hjemkomsten derfra, er ordet benyttet hele seks ganger (1:20;1:23;2:1;2:9;2:13;2:19). Til sammenlikning er denne formen bare benyttet syv ganger til sammen i Markus-evangeliet sett under ett. Hos Markus kommer ordet tre ganger direkte fra Jesu munn, og en av disse gangene er som nevnt ovenfor i liknelsen om *Såmannen* (Mark 4:3-20), der liknelsens begynnelse i tillegg er forsterket med et «hør!». Hos Lukas derimot er ordet benyttet 57 ganger, men ikke i lignelsen om *Såmannen* (Luk 8:5-15). Hos Matteus finner vi ordet *hør* - ἀκούειν femten ganger i perikopen (13:1-23), sammen med ordet forstå – συνίεvai (13:13, 14,15,19, 23). Hos Markus opptrer ordet tretten ganger og hos Lukas ni ganger.

I vår tekst siterer Jesus profeten Jesaja når disiplene spør hvorfor han taler i liknelser, og GT har flere slike profettekster der folket anklages for ikke å *se og høre* til tross for at de både har øyne og ører. I Esek 12:2 kommer Herrens ord til Esekiel: «Menneske, du bor i en trassig ætt som har øyne å se med, men ikke ser, og ører å høre med, men ikke hører, for en trassig slekt de er». Også til profeten Jeremia kommer Herrens ord. I Jer 5:20-21 står det: «Kunngjør dette i Jakobs hus, og la det høres i Juda: Hør dette, du tåpelige og vettløse folk som har øyne, men ikke ser, og ører, men ikke hører. Frykter dere meg ikke, sier Herren, skjelver dere ikke for mitt ansikt?» Det er mulig å tolke Jesu bruk av liknelser som et bevisst virkemiddel for å komme inn forbi folkets ”*øyne som ikke så, ører som ikke hørte og sløve hjerter*”. Som vist ovenfor i kapitlet 3.2 ”Hvorfor fortelle liknelser?”, har liknelsen som formidlingsform et bedre utgangspunkt til å kunne nå inn forbi lukkede øyne, ører og hjerter med et budskap.

ὁ σπείρων – en som sår /en sående/såmannen (σπείρω = jeg sår) og σπείρειν (å så).

Lignelsen om *Såmannen* opererer med kjente metaforer fra den jødiske religiøse sfære og kultur. Uttrykket ὁ σπείρων – ”såmannen” (13: 18) er grunnen til at liknelsen i tradisjonen har fått navnet ”Liknelsen om Såmannen” til tross for at liknelsen primært handler om de ulike jordsmonnene. Selv om den som sår/såmannen ikke konkret

identifiseres i liknelsen, og heller ikke i Jesu forklaring i vers 18-23, så var forestillingen om Gud som såmann kjent i jødiske sirkler (Bailey : 179). I GT finnes flere tekster som beskriver Gud som en som sår, planter og høster, særlig i ulike profetstekster med eskatologisk innhold om et kommende gudsrike med et fornyet paktsforhold mellom Gud og israelsfolket. En slik tekst finner vi i Jer. 31:27-28: ”Se, dager skal komme, sier Herren, da jeg sår ut mennesker og dyr i Israels og Judas hus. Og slik jeg før våket over dem for å rykke opp og rive ned, knuse, ødelegge og skade, slik vil jeg nå våke over dem for å bygge og plante, sier Herren

Også i Jer. 23:5 er Gud en som sår i forståelsen av et fornyet paktsforhold mellom Israel og Gud: ” Se, dager skal komme, sier Herren, da jeg reiser opp en rettferdig spire for David. Kongen skal regjere med visdom og gjøre det som er rett og rettferdig i landet”. Andre lignende tekster finne vi også hos profetene Esekial (36:9-10), Hosea (2:21-23), Jesaja (Jes 37:31, 27:6, 43:5) og Jeremia (Jer 24:5-7). Også i 2 Kong 19:30 er dette perspektivet fremtredende (Gud som såmann som sår og planter mennesker, er i GT derfor ofte brukt og forstått som et ord om nytt håp, paktsfornyelse og gjenoppbygging av Israel etter eksilet.

Å så var en kjent metafor også i den gresk-romerske verden. Her kunne metaforen forstås både som mennesker, kunnskap, visdom, ondskap, godhet og dårskap. Noen ganger forstått som å spre ut eller gi ut noe der og da, men oftest forstått som en handling med investering, forøkning og fremtidig høsting for øyet, det være seg barn eller annet med positive eller eventuelle negative følger (Snodgrass:168). I *Epistlae Morales* av Seneca den yngre, en romersk stoisk filosof som levde på Jesu tid, heter det: ”Words should be scattered like seed; no matter how small the seed may be, if it once found favourable ground, it unfolds its strength, and from an insignificant thing spreads to its greatest growth...precepts and seeds have the same quality; they produce much, and yet they are slight things.”

Jesu liknelse om *Såmannen* bygger videre på slike bilder, motiver og metaforer og bærer i seg forventninger om en kommende Messias som skal etablere et gudsrike, og ved det oppfylle lovnadene i pakten. Bibelforsker G. Lohfink er en av de som tolker Jesu liknelse om *Såmannen* dit hen at Jesus forkynner og sår mennesker for en endetidsmenighet (Snodgrass 2008: 168). Dette har sammenheng med at metaforene og motivene som Jesus bruker i sin forkynnelse, ikke er ensbetydende i alle

sammenhenger. I de siterte tekstene fra GT ovenfor sår Gud mennesker, dyr eller en konge som del av et framtidig håp for Israel. I liknelsen om *Ugresset i hveten* (Matt 13:24-30), en liknelse Matteusevangeliet er alene om å ha, er kornet som sår, mennesker. Såmannen er Menneskesønnen. I forklaringen av denne liknelsen sier Jesus: ”Den som sår det gode kornet, er Menneskesønnen. Åkeren er verden. Det gode kornet er de som er rikets barn, ugresset er den ondes barn. Fienden som sådde ugresset er djevelen (13: 36-47)”. Her er det gode kornet forstått som *mennesker* som tilhører gudsriket og ikke forstått som *Ordet om gudsriket*.

På bakgrunn av dette mener også bibelforsker Madeleine Broucher at liknelsen om *Såmannen* ville trenge en forklaring i sin samtid, om det er slik at den handler om Gud som sår sitt *Ord* og ikke mennesker (Snodgrass 2008:168).

Bibelforskeren J. Liebenburg er en av de som har tatt til ordet for at liknelsen handler om Jesus som sår *Ordet om gudsriket*. Jesus er såmannen i liknelsen. Han mener man ikke kan underslå liknelsens oppbygging med de tre feilslåtte jordsmonn og den overordnede konteksten som alle understreker betydningen av å ”se og høre” (*Ordet om riket*), særlig om en også leser Matt 13:3 og 9, Mark 4:3 og 9 samt Luk 8:8, som både åpner og avslutter liknelsen med fokus på å se og høre rett (Snodgrass 2008:169).

En oppstilling av dette som to motsatser, på den ene siden en Gud som sår mennesker innenfor en eskatologisk horisont, mot Jesus som sår sitt *Ord om gudsriket*, mener jeg lager et kunstig skille mellom to sider av samme sak. Å så mennesker for et eskatologisk sikte om et (nærværende og) kommende gudsrike forutsetter at *Ordet om gudsriket* (er og) blir sådd slik at mennesker kan respondere på ordet og slik tre inn i riket. I Jesaja 6:9-10, teksten som siteres mellom selve liknelsen om såmannen og forklaringen i Matteus, føres disse to hensiktene sammen til et hele, og er med på å fastholde at et slikt skille blir kunstig for å forstå liknelsen.

8.2. Vv. 13:4 og 19.

⁴καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν ἃ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδόν, καὶ ἐλθόντα τὰ πετεινὰ κατέφαγεν αὐτά. Og mens han sådde, falt noe ned langsmed veien og fugler kom og spiste det opp.

Forklaringen i vers 19:

¹⁹παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ: οὕτως ἐστὶν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖς.

19. Til enhver som hører ordet om riket og ikke forstår det, kommer den onde og river til seg det som er sådd i hjertet. Dette er det som ble sådd langsmed veien.

Jesus har i vers 3 åpnet liknelsen med et kjent og kontekstnært bilde av en såmann som går ut for å så. Bildet er fra et dagligliv som de fleste av tilhørerne var vokst opp med, eller i alle fall kjenner til noenlunde godt. Arbeidet med jorda, det å så og høste og underveis bekymre seg for ytre påvirkninger som kunne forringe eller skade avlingen, var kjente erfaringer for Jesu samtidige. Å så langs en hardtrampet vei ville intuitivt forstås som fånyttet, og at fugler kom og spiste det opp var neppe annet enn forventet. I tolkningen er såkornet forstått som *Ordet om riket*. Fuglene er metaforer for den onde som river til seg det som er sådd i hjertet. (du veksler mellom å skrive “jorden” og “jorda”- jeg skjønner at det første betyr “himmelen og jorden”, mens det andre betyr “jorda som de sår i”, er det bevisst, eller kan du bruke samme endelse på begge?? Det vil være bedre, stilistisk sett.)

τὴν ὁδὸν – veien/stien (ὁδός=vei/sti)

Mens såmannen sår, faller noe ned langsmed veien. En vei er som nevnt et uegnet sted for såkorn å spire og vokse. Mennesker og større dyr tramper veier og stier harde slik at såkornet blir liggende helt i overflaten, åpent og ubeskyttet for fugler på utkikk etter mat. Slike veier og stier har til alle tider dannet grenseområder og passasjer i tilknytning til dyrket mark, og det blir derfor bortimot uunngåelig at ikke noe såkorn også ender opp langsmed veien. I alle fall når såmannen sår raust.

Veien i liknelsen korresponderer med menneskers hjerter (τῇ καρδίᾳ) i forklaringen.

Jesus identifiserer menneskets hjerte som det stedet der Ordet om riket blir sådd. Den teologiske forutsetningen som Matteus legger til grunn i mellomperikopen, er motivet av et hjerte som i en forstand har blitt ugjennomtrengelig og likegyldig, - det er blitt sløvt og fett: «Dere skal høre og høre, men ikke forstå, se og se, men ikke skjelne. For

dette folks hjerte er blitt fett». Ut fra Jesu sitat fra Jesaja-teksten er dette grunnen til at disse menneskene ikke bestreber seg på å forstå. Jeg tolker det derfor dit hen at hjertet der ordet blir sådd, er blitt fett (som likegyldig), hardt og ugjennomtrengelig (som en vei), og derfor har den onde gode muligheter til å rive ordet som er sådd, til seg. Hjertet avviser *Ordet om riket*, det blir bare liggende på overflaten, åpent for rov og ran.

Det første jordsmonnet er derfor det mennesket som ikke forstår ordet fordi det ikke setter viljen sin nok inn på å forstå, eller fordi det mener å ha forstått bedre. Dette mennesket blir en slags likegyldig tilhører som avviser ordet, og som derfor ikke handler ut fra det som blir hørt (Bailey 1998:180).

πετεινὰ - fugler (πετεινόν = fugl)

Såkorntet som hadde falt langsmed veien, ble et lett ran for sultne fugler. Fuglene er en metafor for "den onde" (ὁ πονηρός) som river til seg (ἀρπάζει) *Ordet om riket* som er sådd i menneskets hjerte. Dette skjer når ordet ikke blir forstått fordi hjertet har blitt likegyldig og hardnet til. I jødisk forestilling kunne fugler symbolisere satanisk aktivitet, og de ble sett på som skapninger som stjal (Bailey:180).

Fugler i flokk kan være en bondes verste fiende i såtiden fordi de stjeler og spiser av såkorntet, og fordi de kan være vanskelig å skremme bort. Fuglene følger med og er stadig på jakt, og så lenge såkorntet bare blir liggende på overflaten ligger det særlig tilgjengelig.

Jesus sammenlikner fuglene derfor med "den onde". I Markus og Lukas er den onde navngitt. Markus (4:15) bruker egnavnet Satan (Σατανᾶς), og Lukas (8:12) kaller den onde for Djevelen (ὁ διάβολος) og tydeliggjør hvem det er som kommer og river bort *Ordet om riket* fra menneskene. Det er Guds fiende Satan som Jesus kjempet mot og overvant i ørkenen ved inngangen til sin egen gjerning (Matt 4:10), og som han tett opp til vår perikope navngir som Satan, den sterke fienden av gudsriket (Matt 12:24-30).

τὸν λόγον τῆς βασιλείας – Ordet om riket

Såkorntet identifiseres i forklaringen som *Ordet om riket* - τὸν λόγον τῆς βασιλείας. Det er Jesus som i dette tilfellet ved sin forkynnelse og virksomhet sår *Ordet om riket*. Dette er ikke den vanligste måten å referere til Jesu forkynnelse på i evangeliene, men det forbereder den etterfølgende og mer vanlige benevnelsen τὸν λόγον – *Ordet* - som

benyttes videre i forklaringen til liknelsen (Matt 13:20, 22,23). *Ordet* blir senere en betegnelse for *evangeliet*, en betegnelse som blir mye brukt i Apostlenes gjerninger (Apg 5:25, 8:12;25:35 m.fl), i brevlitteraturen (Rom 1:3;9;15;16, 1 kor 1:17, 4:15;9 m.fl), i de redaksjonelt bearbejdede delene av Markus-evangeliet (1:45;2:2, 4:33 mfl) og hos Lukas (1:2) (Harrington 2007:196). Den hyppige bruken av den greske betegnelsen *ordet* (τὸν λόγον) i forklaringen til liknelsen om *Såmannen* er derfor som nevnt tidligere en benevnelse som anses å tilhøre den tidligste og unge kirken (Apg 4:4;8:4; 1 Tess 1:6; Gal 6:6).

Ordet om *riket* forstås som ordet om *himlenes rike/himmelriket* (βασιλείας τῶν οὐρανῶν). Flertallsformen himlenes rike, oversatt med *himmelriket*, er en foretrukket benevnelse hos Matteus og er benytter hele 27 ganger (Matt 3:2, 4:17, 5:3;10;19;20 m.fl) . Markus og Lukas bruker utelukkende benevnelsen Guds rike (βασιλείας τοῦ Θεοῦ). Matteus benytter benevnelsen *Guds rike* bare fem ganger i sitt evangelium (Matt 6:33, 12:28, 19:24, 21:31;34). Det eksisterer flere forskningsteorier om hva som ligger bak dette valget hos Matteus, teorier som er med på å farge vår forståelse av teologien i Matteusevangeliet. Dette vil jeg komme tilbake til i analyse- og drøftingsdelen mot slutten av oppgaven.

8.3. Vv. 13:5-6 og 20-21.

ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη ὅπου οὐκ εἶχεν γῆν πολλήν, καὶ εὐθέως ἔξανέτειλεν διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς. ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη. Noe annet derimot falt på steingrunn der det ikke var særlig med jord, og umiddelbart spirte det opp siden jordlaget var grunt. Men da sola stod opp, ble det avsvidd og visnet siden det ikke hadde fått slå rot.

Forklaringen i vers 20:

²⁰ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρείς, οὕτως ἐστὶν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν: ²¹οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστιν, γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον εὐθὺς σκανδαλίζεται.

20. Det som ble sådd på steingrunn derimot, det er den som hører ordet og som med en gang tar imot det med glede. Men det slår bare midlertidig rot i ham. Når motgang eller forfølgelse kommer på grunn av ordet, faller han fra.

Steingrunnen - τὰ πετρώδη

Steingrunnen som nevnes som det andre jordsmonnet, kan konkret i disse geografiske områdene være kalkstein som ligger like under jordoverflaten, slik at jorddybden blir svært grunn (Bailey 1998:181). Når det sås i et slikt jordsmonn, kan slike såkorn spire raskt siden de ligger så tilgjengelige for solens stråler, men plantene er ikke i stand til å slå rot på grunn av det sparsommelige jordsmonnet som ikke kan holde på vann og fuktighet. Planter som ikke får slått ordentlig rot i dybden, og som står i et grunt og uttørret jordsmonn, har liten mulighet til å overleve i sterk sol. De tørker ut og visner.

Jesus sammenligner dette med et menneske som tar imot *Ordet* med glede. Men *Ordet* får ikke dypt nok feste, det får ikke slå ordentlig rot i hjertet. *Ordet om riket* er til trøst og glede i alle de gode dagene, men når dette mennesket møter motstand eller forfølgelse, vender det seg bort og faller fra. *Ordet om riket* forstått som såkorn som har falt på steingrunn, får ikke anledning til å utvikle røtter i dybden slik at det kan være forberedt på tørketid og sterk sol. Spireprosessen går rask, men når den sterke sola kommer blir planten avsvidd.

Jesus har allerede advart sine disipler og alle andre som valgte å tro på ham, om at dette også kunne innebære motstand, utfrysning og forfølgelse (Matt 5:10-12, 43-44; 10:16-25). ”Jeg sender dere ut som sauer blant ulver. Vær kloke som slanger og troskyldige som duer (Matt 10:16)”.

Mange av de menneskene som tok imot *Ordet om riket* med glede, maktet ikke nødvendigvis de følgene som dette kunne medføre. Religiøse ledere og andre mennesker i deres nærmeste omgivelser kunne vende dem ryggen og komme med trusler, og de troende kunne lide tap av anseelse, tilhørighet og status. Gleden som *Ordet om riket* kunne gi, kunne raskt bli vendt til frafall når det også ble klart at etterfølgelsens pris var motstand (θλίψεως) fra omgivelsene, eventuelt direkte forfølgelse (διωγμοῦ). Hos noen mennesker fikk derfor ikke ordet slå rot fordi redsel og stolthet forhindret ordet i å slå rot.

Jesus benytter også her motiver og bilder kjent fra profetlitteraturen. Hos Jer 17:1-10 finner vi en sterk advarsel mot å sette sitt hjertes lit til andre mennesker av kjøtt og blod framfor Gud. Den som setter sin lit til Gud derimot, ”*Han er lik et tre som er plantet ved vann....Det frykter ikke når heten kommer, løvet er grønt. Det engster seg ikke i*

tørketider, og slutter ikke å bære frukt. Profeten slår underveis også fast: ”Hjertet er mer svikefullt enn noe annet”.

Rot i han - ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ

Å bruke ordet *rot* som betegnelse på åndelig stabilitet eller mangel på dette, antas å være en senere bruk hentet fra den tidlige kirken. Vi finner samme bruk i Kolosserbrevet 2:7 og Efeserbrevet 3:17. Dette kan indikere at tolkningen er yngre enn selve liknelsen, eventuelt at språkbildet kan ha endret seg fra da Jesus forklarte liknelsen for disiplene.

Forfølgelse – ἡ διωγμοῦ

Flere forskere mener at begrepet *forfølgelse* fordrer en mer kirkelig setting enn den disippelflokken som Jesus holdt seg med. Dette er enda en benevnelse i liknelsens forklaring som derfor har blitt tolket som en senere allegori, da ment som en advarsel mot frafall for de som tilhørte den første kirke, men også som en polemikk mot konkurrerende jødiske grupperinger som ytte sterk motstand mot kirken (Harrington 2007:197-201 og Harrington 2002: 146-147).

8.4. Vv 13:7 og 22.

ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι καὶ ἔπνιξαν αὐτά.

Noe annet falt mellom tornebusker, men da tornebuskene vokste opp, kvalte de det.

Forklaringen i vers 22:

²²ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

22. Det som ble sådd blant tornebuskene, det er den som hører ordet, men bekymringer i dagliglivet og rikdommens bedrag kvaler ordet slik at det ikke bærer frukt.

Blant tornebusker - εἰς τὰς ἀκάνθας

Ordet *τὰς ἀκάνθας* (*tornbusker*) er antakeligvis en allmenn betegnelse på flere typer liknende vekster, slike som tistler, sterke ugressplanter med torner, nesleplanter osv. Slike vekster kunne som nevnt ta seg til rette på egen hånd om jorden ikke ble drevet

over tid, men kunne også få stå som grenseoppganger til andres marker eller eiendommer, eller som beskyttelse mot dyr og andre inntrengere. Når såmannen sår her, kan det bety at noe såkorn naturlig også faller nært disse områdene (Harrington 2007:195).

I GT beskrives hva som skjer med åkerjord som ikke blir ivaretatt på en god måte. På slike steder vokser torner og tistler fritt og fordriver andre planter. Torner og tistler er sterke og høye, og de stenger for sola og tar næring fra de mer sårbare plantene. På den måten ville et såkorn som ble sådd på et slikt sted, snart kveles og dø. Jesus står her i en tett forbindelse med GTs profetlitteratur m.h.t. bruk av metaforer og bilder.

I Jesaja, Jeremia (Jes 5:6; Jer 4:3) og Hosea vokser tistler og tornebusker fram i tider der folket vender seg bort fra Gud. Israel beskrives hos Hosea med en fortid der de var en "frodig vinstokk som bar mye frukt. Men på grunn av "sleipe" hjerter fordi de "taler tomme ord, sverger falskt og har inngått pakter", så "blomstrer retten som giftplanter i plogfurene".....," torn og tistel skal vokse over altrene deres" (Hos 10:1-8). Videre minner Hosea folket om at "Dere har pløyd ned urett og høstet ondskap og spist frukten av løgn" (v.13). Profeten oppfordrer derfor Israelsfolket: "Så med rettferd, høst med kjærlighet, bryt dere nybrott! For nå er det tid for å søke Herren" (Hos 10:12a).

Rikdommens bedrag – ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου

Tornebuskene i lignelsen representerer bekymringer i dagliglivet og rikdommens bedrag (ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου), og hvordan dette sammen kan formørke et menneskes hjerte slik at Ordet om riket ikke kan vokse eller bære frukt. Når Ordet om riket blir liggende i skyggen av slike bekymringer og begjær, vil spiren til slutt bli kvalt og dø.

I Matteusevangeliet går Jesus flere andre steder sterkt i rette med penger og rikdom, og han viser til hvordan alle dagliglivets bekymringer så lett kan legge sine skygger over et menneskes hjerte, slik at *Ordet om riket* fortrenses (Matt 6:19-34;13:44-45;19:16-26 m.fl).

Men å benytte benevnelsen *rikdommens bedrag* om pengenes makt er en benevnelse som vi primært finner igjen hos Paulus og den tidlige kirke, f.eks i brevet til Kolosserne 2:8, og i 2 Pet 2:13).

8.4.1 Oppsummert om de tre dårlige jordsmonnene.

I alle de jordsmonnene som hittil er beskrevet, er det menneskets hjerte som utgjør jordsmonnet for Ordet om riket. I vers 19 er hjertet (τῆ καρδία) konkret nevnt som stedet der ordet sås. Her er det likegyldighet og mangel på vilje til å forstå som forhindrer vekst. Ordet blir avvist like fort som det blir sådd. I de to neste jordsmonnene er ikke hjertet nevnt, men slik jeg tolker det, er det hjertet som her angripes, enten av redsel, mistro eller stolthet, eller av dagliglivets bekymringer og begjær etter rikdom. Disse kreftene har fritt spillerom fordi mennesket ikke ivaretar sitt eget hjerte. På samme måte som et reelt jordsmonn som ikke bearbeides og ivaretas vil gi dårlige vekstvilkår, så vil et hjerte som ikke ivaretas, men som stiller seg likegyldig eller åpent for angrep av sterke nedbrytende krefter (identifisert her som ”den onde”), bli sløvt og gi Ordet om riket dårlige vekstvilkår. Som eksegesen viser er det benyttet begreper i tolkningen som kan tyde på at tolkningen er yngre enn selve liknelsen og at den derfor tilhører en tid da *Ordet om riket* i tillegg betød frafall og forfølgelser.

8.5. Vv .13:8 og 23.

⁸ἀλλὰ δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἐξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. Mens noe igjen falt i god jord og ga frukt, noe hundre ganger, noe seksti ganger og noe tretti ganger tilbake (av det som var sådd).

Forklaring:

²³ὁ δὲ ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιείς, ὃς δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἐξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα.

Det som derimot ble sådd i god jord, det er den som hører ordet og forstår det. Det er den som bærer frukt, noen hundre ganger, noen seksti ganger og noen tretti ganger av det som ble sådd.

I Matt 13:8 forløses liknelsen ved at noe såkorn faller i god jord. God jord gir gode vekstvilkår og kan derfor også bringe fram mye frukt.

I god jord og ga frukt - ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπὸν

Liknelsen har ingen forklaring på hva som gjør jorda god, slik den tidligere har forklart hva som gjør vekstmulighetene og jorda dårlig. Men en forklaring i selve liknelsen er heller ikke nødvendig. God jord er god, nettopp fordi den gir mye frukt, en kjensgjerning for de som tilhørte et jordbrukssamfunn. Det betyr også at vekstforholdene her er annerledes enn i de tre dårlige jordsmonnene. Sårkornet blir ikke liggende i overflaten langs veien, det blir ikke sådd på steingrunn og det blir heller ikke kvalt av tornebusker.

På den samme sabbaten som Jesus forteller liknelsen om *Såmannen*, har han også vært i flere ordskifter med noen fariseere og skriftlærde. De anklaget ham for å bryte sabbatsreglene da han helbredet to menn for sykdommer, samt tillot disiplene å spise aks fra en åker da de var sultne. Jesus på sin side anklager fariseerne og de skriftlærde med et ord fra profeten Hosea om at de ikke har forstått at *Gud ønsker barmhjertighet og ikke offer* (12:7). Etter dette viser Jesus til bildet av et tre: *”Enten er treet godt, og da er frukten god. Er treet dårlig, så er også frukten dårlig. Treet kjennes på fruktene”* (12:33). Slik er det også med jorda i liknelsen. Er jorda god, bringer den fram mye frukt. Er jorda og vekstvilkårene dårlige, bringer den ingen frukt.

Å bære frukt (καρποφορεῖ 13:23) i betydningen *å vise barmhjertighet* for sin neste er en mye benyttet metafor hos Matteus (3:8-10;7:16-20;12:33;21:19;21:34). Det er å handle ut fra *Ordet om riket*. Å gjøre Guds vilje er å leve, tro og handle i kjærlighet til Gud og med barmhjertighet for sin neste (Matt 7:12). Johannes døperen står fram i ødemarka og ber folk om å bære frukt som svarer til omvendelsen etter at de er blitt døpt (3:8-10). Han avslutter med å si: *”Hvert tre som ikke bærer god frukt, blir hugget ned og kastet på ilden”*. I Bergprekenen advarer Jesus mot falske profeter og viser til at enhver profet skal kjennes på fruktene, for *”Et godt tre bærer god frukt, og et dårlig tre bærer dårlig frukt...hvert tre som ikke bærer god frukt, blir hugget ned og kastet på ilden (7:16-20)”*. På vei inn til Jerusalem fører Jesus sammen motivet av å bære frukt i overført betydning (barmhjertighet) med det faktiske forhold at et fikentre ikke gav ham mat da han var sulten på vandringen. Jesus får fikentreet til å visne foran øynene på disiplene fordi det ikke bar frukt (21:18-22).

God jord gir god frukt. God frukt er det motsatte av likegyldige hjerter, det er det motsatte av å la hjertet overmannes av redsel, mistro eller stolthet, og det er det

motsatte av å la hjertet kveles av dagliglivets bekymringer og begjæret etter rikdom. Når slike krefter ikke får overmanne menneskets hjerte, bevarer mennesket også sin barmhjertig for sin neste.

Hører ordet - ὁ τὸν λόγον ἀκούων og forstå - συνιείς

I forklaringen til liknelsen om *Såmannen* gis det en beskrivelse av hva som skal til for at et menneske skal bære god frukt i betydningen ”gjøre Guds vilje”. Mennesket må ”høre *Ordet* - ὁ τὸν λόγον ἀκούων” - og ”forstå - συνιείς” *Ordet*. Denne forståelsen av *Ordet* er så dyptgående at den onde ikke kan rive forståelsen bort. Motgang og forfølgelse kan ikke true den fra å slå rot i menneskets hjerte, og dagliglivets bekymringer og rikdommens begjær kan heller ikke kvele forståelsen av ordet slik at den ikke bære frukt. Liknelsen som formidlingsform, med det som tidligere er sagt om liknelsens potensial for å fremme en dypere selvrefleksjonen, er kan hende en måte å se til at ordet bedre kan forstås, - at det sås i dybden.

8.5.1. Oppsummering om det gode jordsmonnet.

Et godt jordsmonn karakteriseres som godt utelukkende fordi det bærer frukt. Det gode jordsmonnet er derfor et menneske som lytter med nærvær, som lar seg invitere til å reflektere over liknelsens dypere budskap, og som derfor *forstår* ”Ordet om riket” i *sitt hjertet*. Siden ordet får slå dype røtter, forhindres den onde i å rane det bort fra hjertet. Et slikt menneske vil derfor stå imot forfølgelser og motgang fordi *Ordet* har slått rot i dybden av mennesket. Et slikt menneske vil heller ikke la dagliglivets bekymringer eller begjær etter rikdom kvele denne forståelsen. Et menneske som *hører og forstår* ”Ordet om riket” i dypet av sitt hjerte vil handle og leve ut fra *Ordet*, det vil gjøre Guds vilje og ha barmhjertighet for sin neste, det vil *bære frukt*.

8.6. Vv. 13:9.

Den som har ører, hør! - ὁ ἔχων ὄτια ἀκουέτω.

Liknelsen om *Såmannen* avsluttes med ”Den som har ører, hør!”. Dette er en formulering lik den fra profeten Esekiel i 3:27, da Gud ba Esekiel tale til folket sitt, ”en trassig ætt”. Det er sannsynlig å anta at uttrykket derfor har sin opprinnelse derfra (Snodgrass 2008:152). At liknelsen avsluttes med denne sterke oppfordringen til å høre,

faller godt inn i forståelsen av hva som er det første nødvendig for å forstå *Ordet om riket*, nemlig å lytte med tilstedeværelse og nærvær.

8.7. Oppsummering av eksegesen.

Ifølge liknelsen og tolkningen om Sådannen er det menneskets hjerte som utgjør jordsmonnet for *Ordet om riket*. *Lukkede øyne, ører og hjerter*, forstått som mangel på vilje til å forstå, - eller likegyldighet, redsel for forfølgelser, dagliglivets bekymringer eller hang til rikdom - gjør derimot at *Ordet om riket* avvises.

Ordet om riket avvises av enkelte like fort som det høres, og i avvisingen ligger det/den onde. Men *Ordet om riket* kan også møte en motstand i mennesket som melder seg etter hvert. Stolthet, redselen for forfølgelser, dagliglivets bekymringer og pengejag gjør at ordet ikke bærer frukt. På samme måte som et dårlig jordsmonn vil gi dårlige vekstvilkår, vil et hjerte som ligger åpent for angrep fra nedbrytende krefter, bli sløvt og gi *Ordet om riket* dårlige vekstvilkår. Liknelsen om *Sådannen* viser derfor at det er en motstand både i og utenfor mennesket som vil hindre mennesket i å *høre og se* denne andre virkeligheten, og mer enn noe annet *handle* ut fra den.

I tolkningen av *Sådannen* står det advarende motivet særlig sterkt. Mer enn noe annet er liknelsens hensikt å vekke, gi innsikt og å advare om at *Ordet om riket* og det å *bære frukt* (dvs. handle ut fra *Ordet om riket*) vil møte sterk motstand. For de utenfor, de som ikke åpnet seg og tok imot *Ordet om riket*, - for dem ble liknelsen en fellende dom. For dem som derimot åpnet seg for *Ordet om riket*, ble liknelsen likevel en advarsel mot å falle fra når dagliglivet eller det ytre presset ble for stort. Likevel, - til slutt: den som hører ordet og virkelig forstår det, den vil bære mye frukt. For den som holder ut er lønnen stor.

Det eksegetiske arbeidet har vist at Matteusevangeliet sannsynligvis ble skrevet innenfor en jødekristen sammenheng, med en jødekristen forsamling som mottakergruppe. Matteusevangeliets teologi, polemikk og bruk av referanser fra GT tyder på at de jødekristne som gruppe stod overfor interne utfordringer (Apg 11), men at de i stor grad også stod overfor sterkt press fra andre jødiske grupperinger, her særlig den rabbinske og fariseiske jødedommen. Det er sannsynlig at dette medvirket til at motstanderne blir noe karikert fremstilt i Matteusevangeliet. Eksegesen har vist at

liknelsens tolkning *kan* være yngre enn selve liknelsen, men at den ikke trenger være det. Med tanke på at evangeliet ble nedtegnet lenge etter de faktiske hendelsene, og at evangeliet likevel fastholder sitt bilde av den rabbiniske og fariseiske jødedommen, kan dette forstås slik at situasjonen for de kristne i relasjon til rabbinisk og fariseiske jødedom var uendret. Spenningen blant jødene om hvorvidt Jesus skulle tillegges noen betydning, var høyst levende også i Matteusevangeliets samtid.

Såmannen er videre redigert inn i en narrativ sammenheng som i innhold og polemikk er med på å underbygge evangelistens teologiske anliggender: å svare på spørsmålet om *hvorfor* noen jøder tok imot *Ordet om riket*, mens andre støttet det fra seg. Dette at så mange jøder tok avstand fra Jesus og *Ordet om riket*, blir derfor både en beskrivelse av situasjonen i Jesu egen samtid, men speiler også situasjonen i evangelistens egen samtid. Bruken av Jesaja 6:9-10 er av enkelte forskere blitt tolket dit hen at teksten er bærer av en teologi som lærer at de som støttet *Ordet om riket* fra seg, gjorde det fordi *det* var Guds vilje og hensikt. Denne problemstillingen vil jeg kort komme tilbake til.

Som eksegesen viser er selve ordene *se* og *øye* (βλέπω - ὀφθαλμός) og *høre* og *øre* (ἀκούω - οὖς) helt sentrale når liknelsen om *Såmannen* fortelles. Liknelsen som formidlingsform inviterer til refleksjon, og liknelsen om *Såmannen* er redigert inn i en tekstsammenheng der fokuset på *å se* og *høre* er ytterligere forsterket ved å sitere profet teksten fra Jesaja 6. Hos Jesaja knyttes ordene *se* og *høre* sammen med ordene *å forstå* (συνίημι), *å forstå med hjertet* (τῆ καρδία συνῶσιν) og *å skjelne* (ὁράω). Det gode jordsmonnet er derfor et menneske som lytter med nærvær, som ser *en annen virkelighet*, og som derfor *forstår Ordet om riket i sitt hjertet*. Siden *Ordet om riket* får slå dype røtter kan ikke det (den) onde i og utenfor mennesket forhindre at ordet vokser og bærer frukt. Der *Ordet om riket* får slå dype røtter, vil mennesket bli satt i stand til å stå imot forfølgelser og motgang. Det vil heller ikke la dagliglivets bekymringer eller begjær etter rikdom kvele forståelsen som ordet har skapt. Et menneske som *hører og forstår* Ordet om riket i dypet av sitt hjerte, vil handle og leve ut fra ordet, det vil gjøre Guds vilje og ha barmhjertighet for sin neste, *det vil bære frukt og denne frukten vil lede til frelse*.

Liknelser kan lettere enn mange andre former for forkynnelse finne veien inn til menneskets forståelse, til tross for *de lukkede øyne, ører og hjerter*. Liknelser bidrar til at mennesket ”spør høyere” eller tenker om igjen. Liknelser får mennesket til å se med

nye øyne, - til å se hva det ellers ikke ville ha sett. Liknelser utfordrer mennesket til å se en annen virkelighet. Det mennesket som ser denne andre virkeligheten, forstår med hjertet, og *Ordet om riket* vil kunne slå dype røtter. Da vil Ordet kunne bære frukt og bety frelse for mennesket. Mennesket selv blir da en bærer av himmelriket.

8. 8. Noen korte momenter til Matt 13:10-17.

Hva svarte Jesus selv da han i Matteusevangeliet blir spurt om hvorfor han talte til folket i liknelser? Hvordan forstå de problematiske versene mellom liknelsen og tolkningen? Versene 10-17 er ikke blitt detaljeksegert i denne oppgaven, og har derfor heller ikke vært viet mye oppmerksomhet. Eksegesen som helhet har likevel vært innom det problematiske ved de siterte versene fra Jesaja. Hensikten med versene som siteres fra Jesaja 6:9-10, har av noen i noen tilfeller blitt tolket dit hen at Jesus talte i liknelser for at folket *ikke skulle forstå* og derfor heller ikke vende om og bli frelst (Snodgrass 2008:158).

Eksegesen har vist at Matteusevangeliets forfatter (som Markus) har hatt et ønske om å svare på spørsmålet om *hvorfor* så få jøder tok imot *Ordet om riket*, og versene 10-17 har da av blitt tolket dit hen at Matteus mente grunnen var at Gud ønsket det slik. Liknelserforsker Kyle Snodgrass har, rettmessig etter mitt syn, forsøkt å dempe en slik tolkning. Han mener at versene fra Jesaja er tatt med av en helt annen grunn. Han mener at versene er tatt med for å sette Jesus inn i en profetisk sammenheng. Liknelser var profetenes språk, de var kjente redskaper for profetisk tale i GT i tider med anklage og dom. Ved å sitere profeten Jesaja setter evangelisten Jesus inn i en profetisk sammenheng, en sammenheng der profetisk tale var ensbetydende med å tale i liknelser. Liknelser som formidlingsform var ment å opplyse og instruere, ikke forvirre og dekke til. I samlingen av himmelrikeliknelserne i Matt 13 finner vi også følgende oppsummering underveis: "Alt dette talte Jesus i liknelser til folket, og uten liknelser sa han ikke noe til dem. Slik skulle det ordet oppfylles som er talt gjennom profeten: *Jeg vil åpne min munn og tale i liknelser, bære fram det som har vært skjult fra verdens grunnvoll ble lagt*. Versene siterer fra Salme 78:2 i GT og hensikten er klar nok: Jesus er oppfyllelsen av profetien. Han bærer fram det som har vært skjult fra verdens grunnvoll ble lagt.

T.W. Manson m.fl. tolker det dit hen at Markus må ha misforstått noen språklige nyanser da han skrev sitt evangelium, og at denne misforståelsen har fulgt med videre til de andre synoptikerne (Snodgrass 2008:158). Forskeren Dan Via derimot mener at denne tolkningen ikke er noen språklig misforståelse, men at det var synoptikernes mening at Jesu talte i liknelser for å fremme en gudvillet fortapelse. U. Luz tolker Markus- og Matteusevangeliet dit hen at de er et resultat av den første kirkens historiske erfaring med at få jøder omfavner evangeliet, og at de derfor måtte gi en teologisk forklaring på at det ble slik (Luz 2001: 245). D. Harrington mener og antar at det lå en bevisst teologisk tenkning bak for å tydelig markere mellom de på "utsiden" fra de på "innsiden" (Harrington 2007: 196). Snodgrass på sin side derimot mener at det langt mer hensiktsmessige da ville være å sitere Jesaja 6:10 ordrett: "Gjør dette folkets hjerte fett, gjør ørene tunge og kleb øynene igjen". Snodgrass viser til at alle synoptikerne helt har utelatt å sitere de påfølgende versene i Jes 6:11-13 . Disse versene strammer grepet i en enda mer alvorlig grad og viser til at bare en "stubbe av hellige" skal få stå igjen, etter ønske fra Gud (Snodgrass 2008:159/60).

Ordene i Jesaja 6:9-13 reflekterer profetens virksomhet, men i stor grad sett mot slutten av Jesajas liv. Slik jeg tolker det er disse versene bare ment å slå fast et uunngåelig faktum: at Israel ikke *ville* vende om og gjøre bot. Israel var kommet for langt i sine synder (Jes 1-5). I følge Snodgrass er derfor evangelistens hensikt med å sitere Jesaja følgende: 1) De harde ordene i Jesaja 6:9-10 er profetens redskap for å advare og utfordre. 2) Ordene uttrykker en uunngåelig dom for et folk som for lengst har sluttet å se og høre. 3) Ordene fra Jesaja ble i forkynnelse og tradisjon den *klassiske måten* å uttrykke menneskets forherdelse på, men 4) hensikten er likevel å søke og vekke folket til å se og høre (Snodgrass 2008:160).

Siden Jesus forstod seg selv som profet, og siden versene fra Jesaja ble den klassiske måten å uttrykke en profets "umulige" oppdrag på, så ble versene også en beskrivelse av Jesu oppdrag og gjerning. På den måten trekkes det en tydelig linje mellom GTs profeter og Jesus selv.

9. Hvorfor fortalte Jesus liknelser?

Eksegesen har vist at liknelser var profeters fortellerredskap, en profets identitetsmarkør. Bruk av liknelser som formidlingsform satte Jesus tydelig inn i GTs profettradisjon. Men er det hele svaret på hvorfor Jesus talte i liknelser?

Følgende definisjon av hvordan en liknelse kan forstås peker mot de særegne egenskapene liknelser har: "A parable is a metaphor or simile drawn from nature or common life, arresting the hearer by its vividness or strangeness, and leaving the mind in sufficient doubt of its precise application to tease it into active thought". C.H.Todd (Harrington 2007:198).

Dette peker tilbake til eksegesens innledning der jeg viste til liknelsens særlige kommunikative mulighet. Kan svaret på Jesu valg av liknelser som formidlingsform også ligge i liknelsens sterke kommunikative fortrinn i møte med mennesker som har sluttet å se og høre, mennesker med *lukkede øyne, ører og hjerter*?

Vi har sett at i en liknelse vil én mening vanligvis være klar på fortellingens overflate. En annen og dypere mening derimot ligger skjult og gjør fortellingen langt mer kompleks. Denne kompleksiteten bidrar til at mottakeren utfordres og provoseres til å fortolke. En liknelse er slik sett et pedagogisk lokkemiddel for fortolkning som på en særlig måte kan lede til klargjøring, forståelse, men noen ganger til sterk forargelse. Jesus måtte i følge Matteus likevel forklare flere av liknelsene for disiplene før de forstod hva de handlet om (13:18;13:36;15:15). Dette til tross for at Jesus også sier at "dere er det gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter" (13:11). Disiplene var i utgangspunktet enkle fiskere, og ikke like bevandret i å fortolke profettale i liknelser slik en annen gruppe var, de mer skolerte skriftlærde og fariseerne.

Enkelte av Jesu liknelser var derfor også primært ment som profetisk tale rettet mot det religiøse lederskapet. Eksegesen har vist at profetisk tale i GT ofte var tale direkte adressert mot de med makt og myndighet i samfunnet. Også fra NT og Matteusevangeliet ser vi at det primært er de religiøst skolerte som responderer og irretsetter Jesu for hans forkynnelse og religiøse praksis (Matt 12,15:1-12;21:33-45;22:2-15). Hele Matteus 12 leder opp mot Jesu tale om himmelriket i liknelser, og hendelsene som er omtalt der, viser at selv om Jesus talte til en sammensatt folkemengde, så var det de skriftlærde og fariseerne som havnet i ordskifte med ham. Det betyr at de var kvalifiserte lyttere som hadde kraftige innvendinger mot det Jesus

forkynte, og de ga sterkt uttrykk for sin misnøye over hans brudd med den etablerte religiøse praksisen. I Matt 15:15 ber Peter Jesus forklare dem en liknelse Jesus like i forkant har fortalt for folkemengden, også der med fariseere tilstede. Selv om disiplene ikke forstår liknelsen, er dens mening helt tydelig for fariseerne. De blir forarget fordi de forstår at den handler om dem og at den er et angrep på deres fortolkning av "rent og urent." Senere, i den påskehøytiden der Jesus henrettes, flokker mange seg rundt ham på tempelplassen i Jerusalem. Jesus forteller liknelsen om *Vinbøndene og arvingen* (Matt 21:33-46). Matteusteksten avslutter med at fariseerne og overprestene blir kraftig forarget, - de forstår at liknelsen er rettet direkte mot dem. Da han deretter forteller liknelsen om *Kongesønnens bryllup*, som de rettmessig tolker som et angrep på dem selv, går fariseerne og de skriftlærde bort for å legge sine planer om å få ham arrestert (22:1-15).

Det betyr at de ulike representanter for den rabbinske jødedommen forstod når de ble utfordret. Flere ganger er det tydelig at folkemengden hadde mindre forutsetning for å forstå de mer komplekse liknelsene og deres betydning. Det er derfor tydelig at Jesus adresserte mange av sine liknelser direkte til det religiøse lederskapet.

Liknelser er *profetens* fortellerform, og Matteusevangeliet inneholder både vanskelige liknelser og mer enkle liknelser. Himmelrikeliknelsene var ment å si noe om her og nå, men også formidle noe om en framtidig og ukjent eskatologisk framtid. Å tale om det ingen har mulighet til å forestille seg, er vanskelig. Liknelser som formidlingsform kunne derfor løfte mennesket ut av sine dennesidige forestillinger og kategorier, og samtidig korrigere og utfordre de tradisjonelle jødiske forventningene til et gudsrike. De vanskeligste av de gjengitte liknelsene får ofte en konkret tolkning hos Matteus, enten slik som i Matt 13:18-23 og i 13:36-43, eventuelt gjennom en redaksjonell kommentar som hjelper leseren til å forstå liknelsens mening. Men liknelsene hos Matteus fortelles til den alminnelige folkemengden uten at det gis noen videre forklaring.

Men blant folkemengden fortalte Jesus ikke bare liknelser. Matteusevangeliet forteller at han også underviste og helbredet mange syke. Det gir grunn til å tro at liknelsene i noen grad ble forstått ut fra flere forhold, ikke bare ut fra intellektuelle forutsetninger. Jesu helbredelser av syke, hans omgang med utstøtte grupper og annen type undervisning kan ha bidratt til forståelsen og til å gi liknelsene mening.

10. Hvorfor fortalte Jesus liknelsen om Såmannen?

For å svare på *hvorfor* Jesus fortalte liknelsen om *Såmannen* vil jeg utvide horisonten og se liknelsen relatert til forkynnelsen av *himmelriket* hos Matteus.

10.1 Jesu forkynnelse av *himmelriket* hos Matteus

Såmannen er en *himmelrikeliknelser*. Det betyr at liknelsen om *Såmannen* er ment å si noe sentralt om *Guds rike* (βασιλείας τοῦ Θεοῦ), - hos Matteus *himlenes rike*, - eller *himmelriket* (βασιλείας τῶν οὐρανῶν). ”Dere er det gitt å kjenne himmelrikets hemmeligheter, men dem er det ikke gitt”, sier Jesus til disiplene når de spør om hvorfor han taler til folket i liknelse. Himmelrikeliknelsene var ment å avsløre hemmeligheter om himmelriket, - de skulle si noe som tilhørerne ikke visste.

Bibelforskeren Dale Allison har i boka *Constructing Jesus – Memory, imagination and history* analysert og drøftet synoptikernes forståelse av begrepet *Guds rike/himmelriket*. Han har gjort dette både ut fra et stort tilfang av gammeltestamentlige tekster og kildemateriale fra rabbinsk og jødisk tradisjon, men også vurdert synoptikernes forståelse slik han leser den ut fra evangelietekstene.

Hos synoptikerne finner Allison *Guds rike/himmelriket* nevnt til sammen 58 ganger, og hos Matteus alene hele 35 ganger. Det betyr at forkynnelsen av *himmelriket* er av de fremste tema i NT. Allison går i rette med de som først og fremst tolker *Guds rike/himmelriket* som ”utøvelse av kongsmakt”, - forstått som Guds aktivitet som hersker. Han ønsker i sitt arbeid å vise at *Guds rike* hos synoptikernes Jesus først og fremst er å forstå som et sted av territoriell karakter, - et ”kongerike” der Gud utøver sin kongsmakt. Dette er en forståelse han finner tydelig uttrykt i GT. Ut fra disse og mange andre jødiske tekstkilder finner han belegg for at *Guds rike* primært er å forstå som det *stedet* der Gud hersker. Videre viser han til at *Guds rike* i disse tekstene også er tett forbundet med det jødiske folket, til landet Israel og den hellige byen Jerusalem. All tale om Guds herskermakt har i disse kildene også en romlig og geografisk dimensjon. (Allison 2010:173).

Hva så med synoptikerne og Jesus? Forsøkte Jesus å korrigere den etablerte jødiske forståelsen av Guds rike? Eksegeter og teologer har i mange tilfeller forsøkt å sette en kile mellom GTs territoriale forståelse og NTs forståelse, mener Allison. Da gudsrikets

eskatologiske komme som territorial virkelighet lot vente på seg, måtte kirkens teologi greie ut med dette faktum. Augustin, som representant for det fjerde århundrets kirke, utarbeidet en teologi der kirken ble å forstå som det forkynte *gudsrikets* jordiske stedfortreder i påvente av en framtid som lot vente på seg. Denne forståelsen har fulgt kirken og den teologiske tenkningen i århundre (Allison 2010: 175-176).

Allison mener Jesus adopterte den gammeltestamentlige forståelsen av *Guds rike/himmelriket* som et sted av romlig og territorial karakter. Allison trekker fram noen Matteustekster som alle peker på *Guds rike/himmelriket* som et konkret *sted*, men som samtidig poengterer at dette riket er åpent for alle mennesker, ikke bare Israel.

I 8:11-12 fortelles det at i dommen skal mennesker komme fra øst og vest og sitte til bords med Abraham og Isak og Jakob i himmelriket. Rikets barn (de opprinnelige arvingene) kastes utenfor til et sted med lidelser. I 13:41-42 skal engler samle sammen rikets barn - *som skal skinne som solen i sin Fars rike* - mens de som gjør urett, kastes til et pinefullt sted. I 23:13 kaster Jesus ve-rop mot de skriftlærde og fariseerne og sier de ikke vil slippe inn i *himmelriket*. Det som stenger mennesket ute fra *himmelriket*, er i følge disse tekstene urettferdighet, forstått som moralsk urett og synd (Matt 5:20;7:21). Disse føres også til et *sted*, men et sted med store lidelser og pinsler. På tempelplassen i 21:43 sier Jesus til de skriftlærde og fariseerne at riket nå blir tatt fra dem for å gis til et folk som bærer de fruktene som tilhører riket. I 22:3 forteller han dem liknelsen om *Kongssønnens bryllup*, en liknelse om at de opprinnelig inviterte ikke lengre er verdige til å komme inn, og at helt andre derfor nå inviteres i stedet.

Videre viser Allison til at det å *arve riket* i NT er å forstå som det å ta et land i eie. Her viser han til paralleller i GT: Num 33:54 beskriver arv og deling av land etter inntoget i Kanaan. Deut 1:8;6:18;16:20 det samme; det handler om å være *arvinger* til et land lovet av Gud og å ta dette landet i eie. Som en parallell finner vi Matteus 25:34: ”Så skal kongen si til dem på sin høyre side; kom hit, dere som er velsignet av min Far, og ta i arv det riket som er gjort i stand for dere fra verdens grunnvoll ble lagt”. De nye arvingene nå er i følge Matteus kirken, og ikke Israel.

Det er grunn til å tro at Jesu disipler og Matteus sin samtidige kirke så seg som arvinger til et konkret rike de kunne tre inn i, og at arveretten til dette riket nå var tatt fra Israel og gitt til kirken. Men har Matteus sin bruk av begrepet *himmelriket* (βασιλείας τῶν

οὐρανῶν) til fordel for *Guds rike* (βασιλείας τοῦ Θεοῦ) noe å si til en slik forståelse?

10.2. Begrepet himmelriket ((βασιλείας τῶν οὐρανῶν) hos Matteus.

Hos Matteus er *himmelriket* (βασιλείας τῶν οὐρανῶν) kommet nær gjennom Jesus og *Ordet om riket* (τὸν λόγον τῆς βασιλείας). Matteus benytter ulike variasjoner av selve ordet οὐρανός (himmel) 82 ganger. Hele 32 av disse forekomstene er sammenstillingen βασιλείας τῶν οὐρανῶν (*himmelriket*). Markus og Lukas på sin side omtaler riket som *Guds rike*. De bruker ikke *himmelriket* som *begrep* overhodet. Ut fra en slik sammenlikning er det naturlig å tenke at Matteus hadde en bestemt hensikt med å formulere seg slik.

Bibelforskeren Robert Foster er en av de som mener at et slikt valg handlet om mer enn å finne en omskrivning for *Guds rike*, - ut fra en tenkning om at benevnelsen og navnet θεός – *Gud* var hellig og derfor måtte unngås så langt det var mulig. I sin artikkel ”*Why on Earth use Kingdom of Heaven ? Matthew’s Terminology Revisited*” skriver Foster at et slikt argument ikke holder stand mot det faktum at Matteus benytter ordet θεός hele 50 ganger ellers i evangeliet. Han hevder at Matteus sin hensikt var å bekrefte de kristnes status som det eneste og sanne utvalgte Guds folk. I tillegg ønsket Matteus å avskrekke og forhindre at de Jesus-troende falt fra for så å vende tilbake til ”fangenskapet” i sin tidligere jødiske tro. Bruken av *himmel* og *himmelriket* skulle bekrefte de Jesus-troende disiplenes nære forbindelse med Jesus, forstått som Messias, og hans lære om Guds vilje og rettferdighet (Foster: 488). Men hvordan kunne et ”himmelspråk” bidra til dette?

En kjerne i uroen mellom de første kristne og jødene var som nevnt at de kristne hevdet at de trodde på Jesus som den lovede *Messias*, en ny David. Innenfor jødisk tro og paktsforståelse skulle den lovede Messias derimot gjenetablere et dennesidig og jordisk israelittisk kongerike og befri Israel fra den romerske overmakten. Jesus oppfylte på ingen måte denne forestillingen sett fra et jødisk synspunkt, og han kunne derfor heller ikke innfri som noen tradisjonell jødisk Messias. Foster mener Matteus sitt ”himmelspråk” derfor var ment å underbygge den kristne troen på en Messias som skulle opprette et rike i himmelen og ikke på jorda. Siden fariseerne og de religiøse lederne i Israel var langt bedre ansett og respektert enn de Jesus-troende i det jødiske

samfunnet, ble det avgjørende for Matteus å peke på at Jesus var Messias, men han var Messias på en måte som de religiøse autoritetene i Israel ikke forstod. Matteus ønsket å vise at de kristnes mangel på anseelse og innflytelse på jorden skulle oppveies i himmelen. De kristnes identitet skulle derfor primært være knyttet til et *himmelrike* (Foster 2002: 487).

Matteus hadde derfor en teologisk agenda da han skrev sitt evangelium. Foster mener Matteus sitt litterære ordvalg er uttrykk for en bevisst teologisk forståelse og derfor også et bevisst valg for å styrke og fremme et bestemt budskap. Foster sammenlikner Matteus sitt valg av ”himmelspråk” med et av hans andre litterære grep, hans ”familiespråk”. Begge er ment å forsterke et bestemt budskap. Familiespråket hos Matteus er ment å gi uttrykk for et nært familieband mellom de kristne, mellom de kristne og Gud, og mellom Jesus, de kristne og Gud. Matteus er alene blant synoptikerne om å benytte formuleringen *Far i himmelen* (ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς – *deres far i himmelen*). I dette språket er Gud de kristnes *Far*, og de er hans *barn*, og Gud tar imot dem i sitt *himmelske rike* (5:16;45). Hos Matteus er i tillegg alle som gjør sin himmelske Fars vilje, Jesu *søster, bror og mor*, og Jesus selv er Guds egen elskede *sønn* (12:4). Gjennom dette familiespråket styrkes troen på de kristne som Guds eneste og sanne utvalgte folk. De kristne er de som står innenfor og som nå er Guds sanne folk. De andre som ikke tar til seg *Ordet om riket*, står utenfor. De er ikke lengre en del av Guds folk. De kristne er den ”hellige rest”, den ”stubben” som nå står tilbake fordi de ikke forherdet sitt hjerte (Jes 6:13). Guds rike vil nå tas fra fariseerne og den religiøse eliten og overdras til de som utgjorde det gode jordsmonnet, de som bar frukt (Foster 2002: 494).

De religiøse lederne og fariseerne derimot blir utpekt som barn av den onde (7:21;13:38-39:23:15), de er hyklere (6:2;5:16, 23:13;14;15;23;25;27;29) og de er blinde veiledere som de kristne advares mot (15:14). De kristne advares videre mot å følge ”falske profeter” (7:15), underforstått samtidens religiøse lederskap. Ved å kalle dem ”falske profeter” viser Matteus tilbake til de tidligere tidenes falske profeter og religiøse ledere kjent fra GT (Jer 5:31;Esek 22:28). De kristne som forkynner budskapet om Jesus som Messias i tider med forfølgelse er på den andre siden de som vil bli prist salige. De vil bli æret når Jesus kjennes ved dem ovenfor sin himmelske Far (10:32). De som derimot faller fra og går tilbake til sin tidligere jødiske tro og praksis,

vil ikke bli vedkjent av Jesus (10:33). Det er avgjørende for det kristne fellesskapet at ingen svikter eller svekker fellesskapet, - hos Matteus forstått og forkynt som Guds sanne familie (18:14-17) .

De kristne stod derfor på innsiden, de var familie, mens de religiøse lederne, deres tilhengere og alle andre som ikke valgte Jesus som Messias, stod på utsiden. Eksegese har vist at kontrasten mellom de innenfor og de utenfor er noe som Matteus har som tema gjennom hele sitt evangelium, og det er også, som vi har sett, et perspektiv som er tydelig tilstede i liknelsen om *Såmannen*. Dette perspektivet er også spesielt tilstede i den litterære konteksten liknelsen står i. *Derfor*: det er de som er på innsiden, de som følger Jesus, som nå er de sanne representantene for Guds herredømme på jorden. I Matteus 16:17-19 overdrar Jesus himmelrikets nøkler til Peter og til de kristne disiplene som familie og fellesskap (18:18). De blir gitt å løse og binde, både i himmelen og på jorden. Jesus sier videre at det de kristne ber om i fellesskap, det skal bli gitt dem (18:19-20). Den første delen av *Herrens bønn* (6:9-13) inneholder bønnen om at *Guds vilje skal skje på jorden, slik som i himmelen*. Guds vilje realiseres gjennom det kristne fellesskapet – familien - menigheten. Videre, i Matteus 28:19-20 kalles disiplene og de første troende til å gå ut i verden for å lære og døpe, og Jesus som nå er *gitt all makt i himmelen og på jorden*, forsikrer dem om at han vil være med dem alle dager inntil verdens ende. Det er Matteus sin overbevisning at det nå er gjennom det kristne fellesskapet at Gud utøver sin vilje og sin makt på jorden, og at det er de som er arvinger til et framtidig himmelrike.

Gjennomgangen og analysen viser at *himmelriket* hos Matteus er et eget *sted* der Gud hersker med allmakt, mens de kristne som Guds familie er gitt makt til å løse og binde og slik sett herske sammen med Gud. Guds rike har i følge Foster gått over til å være et *himmelsk* rike hos Matteus, og ikke et rike på *jorda*, geografisk forstått. Hos Matteus er det nå de kristne, Guds familie, som er arvinger til dette himmelriket.

Matteus assosierer videre *himmelriket* til det å bli gitt et *evig liv*. Å arve himmelriket er å arve evig liv, og med det en fremtid av eskatologisk karakter. Den rike unge mannen som spør Jesus hva han må gjøre for å "få evig liv", blir bedt om å selge alt han eier for så å få en skatt i *himmelen*. Da går mannen bedrøvet bort. Jesus konstaterer til disiplene: "hvor vanskelig det er for en rik å komme inn i *himmelriket*". Når disiplene forferdes over dette, føyer Jesus til at: "for mennesker er dette umulig, men for Gud er

alt mulig” (19:16-26). Samme assosiasjon kommer fram i domsteksten i 25:31-46. Her er det å tre inn i riket ensbetydende med å få evig liv i en eskatologisk framtid.

Himmelriket er derfor et framtidig rike som skal komme, et rike som mennesker i en framtid skal få tre inn i, arve og ta i eie. Samtidig; himmelrikeliknelsene om *Såmannen* (13:3-9) *Ugresset i hveten* (13:24-30), *Sennepsfrøet* (13:31-32) og *Surdeigen* (13:33) har alle et vekstmotiv. Det er noe som modner og vokser fram og som først vil nå en eskatologisk fullendelse i et framtidig *himmelrike*. Himmelriket er derfor også noe som er her og nå. Hos Matteus er *himmelriket* kommet nær i Jesus og i *Ordet om riket*, men dette himmelriket skal først nå sin fullendelse i en ukjent, men nær og eskatologisk framtid.

10.3. Så: hvorfor fortalte Jesus liknelsen om Såmannen?

Eksegesen, gjennomgangen og analysen av forkynnelsen av *Guds rike/himmelriket* har vist at det kunne være flere grunner til at Jesus fortalte liknelsen om Såmannen. Jeg vil her gjøre rede for hva jeg mener Jesu ville formidle med denne liknelsen:

Det advarende og utfordrende motivet i liknelsen (med tolkningen) er fremtredende. Liknelsen har en insisterende form (”Se, en såmann ...” ”Den som har ører, hør!”), og hensikten er mer enn noe annet å vekke, gi innsikt og å advare. Liknelsen er en appell om å *se og lytte med hjerte og forstand*, - om å *ikke* forherde seg.

Å *forherde* seg mot liknelsens budskap vil få framtidige og fatale konsekvenser. Israel er i ferd med å miste *himmelriket*, forstått som en arv de i utgangspunktet er tiltenkt som Guds utvalgte folk. Ikke bare mister de arven, men de risikerer å bli kastet utenfor der lidelser og pinsler venter. Liknelsen avviser tanken om at noen har en medfødt rett til dette riket. Den avviser at det å tilhøre Israel automatisk gir rett til riket. Dermed varsler liknelsen at betingelsene ikke er slik de tror. Liknelsen om *Såmannen* utfordrer derfor den tradisjonelle jødiske oppfatningen av Guds rike. Eksegesen har vist at slike så-motiv var velkjente motiv fra GTs profetlitteratur for å varsle et kommende gudsrrike med paktsfornyelse.

Liknelsen har fire så-motiver der bare den siste av de fire gir frukt. Kronologien i liknelsen *kan* bety noe, underforstått: ”de siste skal bli de første og de første skal bli de siste”. Liknelsen viser at Ordet om riket sås *overalt*, men bare det siste jordsmonnet gir frukt. Jesus ble ofte irettesatt av fariseerne og de skriftlærde fordi han vandret sammen

med de utstøtte, - ”de umyndige og små”. I Matt 11:25 sier Jesus: «Jeg priser deg, Far, himmelens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for vise og forstandige, men åpenbart det for umyndige små.” Det fjerde så-motivet *kan* vise til dette og stå som en kontrast til såkornet som ble sådd ved veien, på steingrunnen og blant tornebusker. Liknelsen formidler dermed også at få vil ta *Ordet om riket* til seg i og med at brorparten av jordsmonnene ikke gir frukt. Det betyr også at motstanden vil bli stor mot de få som gjør det. Liknelsen blir samtidig en *dom* over de som forherder seg, - de som ikke vil se eller lytte, de som ikke vil vende om fra urettferdighet og ubarmhjertighet.

Formidlingsformen Jesus benytter er den samme som profetens – *liknelsen*. Dette viser at Jesus er en profet, - forstått som en som Gud har kalt, og som derfor er gitt autoritet til å tale på Guds vegne. Jesus er derfor en profet som varsler og som står i en lang rekke av profetiske varslere, de som tilhørerne kjenner fra tradisjonen og skriftene. Liknelsen som formidlingsform er ment å få folket og deres ledere til å reflektere, til *å se med andre øyne*. Som Jesaja har Jesus et profetisk kall om å forkynne Guds vilje. Hensikten er at folket skal advares og vekkes, for så å vende om.

Liknelsen peker ut himmelrikets motstandere. *Den onde* vil gjøre det han kan for å hindre at *Ordet om riket* forstås. Den harde ugjennomtrengelige veien der såkornet falt først, kan være et bilde på det religiøse lederskapet. Selv tror de religiøse skriftlærde og fariseerne at de viser folket veien, men *Ordet om riket* har ingen muligheter der. I tillegg identifiserer liknelsen en rekke andre motkrefter, både i og utenfor mennesket. Disse vil hindre mennesket i å bære god frukt, - forstått som det å handle ut fra *Ordet om riket*. De som i følge Matteusevangeliet motarbeider *Ordet om rike*, er hovedsakelig representanter for rabbinsk jødedom, fariseerne og de skriftlærde.

Liknelsen varsler at religiøs status og posisjon ikke gjelder: ”Enten er treet godt, og da er frukten god. Er treet dårlig, er også frukten dårlig. Treet kjennes på fruktene” (Matt 12:33), underforstått ytre religiøs posisjon gir ingen forrang i himmelriket. Det gode jordsmonnet i liknelsen er derfor godt utelukkende fordi det gir frukt. De religiøse lederne anklages hos Matteus for å stenge døra til himmelriket for alle andre, deriblant seg selv med sin forståelse, lære og handlinger (23:13).

Liknelsen om Såmannen sier at *å bære frukt* er å arve himmelriket. Det er å handle ut fra *Ordet om riket*. *Å bære frukt* er å tre inn i en rett relasjon til Gud, - det er det nye kriteriet som avløser jødisk fødselsrett til riket. Det er den som lever rett, med

barmhjertighet og rettferdighet, som derfor er himmelriket verdig. Det er de som gjør den *himmelske Fars vilje* som kommer inn i *himmelriket* (7:21). Det er de som er Guds rette barn og familie. Liknelsen om Såmannen etterspør fremst av alt respons og handling i relasjon til Gud.

Liknelsen viser at *himmelriket* er noe lite som spirer og vokser fram allerede her og nå. Voksemotivet er derfor fremtredende i denne himmelrikeliknelsen som i så mange andre liknelser. Jesus fortalte derfor liknelsen om Såmannen også for å sette mot i de som lot *Ordet om riket* vokse i seg. Holdt de ut til tross for motstanden, ville frukten bli stor, og de ville arve *himmelriket*.

10.4. Avslutningsvis: liknelsen som den første kirkes polemikk mot rabbinsk og fariseisk jødedom.

Eksegesen har vist at den sterke motstanden og aggresjonen mot Jesus i hans samtid også gjorde seg sterkt gjeldende i Matteusevangeliets samtid, men da rettet mot de kristne og deres kirker. Eksegesen viser at forklaringen til liknelsen om *Såmannen* kan være den første kirkes egen tolkning, men den kan også være en språklig bearbeidet versjon av Jesu egen forklaring.

Eksegesen viser at den sterkeste motstanden var å finne blant de rabbinske og fariseiske grupperingene. Disse hadde et konserverende forhold til Skriftene, tradisjonen og alt av læremessig karakter. Liknelsen om *Såmannen* og tolkningen kan derfor leses som en direkte advarsel, både til de som ikke åpnet seg for *Ordet om riket* i Jesu tid, men også mot de samme gruppene i Matteusevangeliets samtid. Det er særlig den litterære konteksten liknelsen står i, som forsterker en slik lese måte, her også særlig de problematiske versene i Matt 13:10-17 som Matteus har utvidet i betraktelig grad i forhold til Markus. Matteus utelater også Markus sin negative beskrivelse av disiplene (Mark 4:13). Jeg tolker det derfor slik at såmannsliknelsen i Matteusevangeliet er plassert der den står med hensikt, og at den er del av en bevisst teologisk polemikk mot rabbinsk og fariseisk jødedom.

11. Litteraturliste

Allison, Dale C., 2010. *Constructing Jesus. Memory, imagination and history*. Grand Rapids. USA: Baker Publishing Group.

Allison, Dale C. jr., and 2004. *Matthew - A shorter Commentary*. London: T&T Clark International.

Hagner, Donald A., 1993. *Word Biblical Commentary- Matthew 1-13*. USA: Word Incorporated.

Harrington, Donald J., sj., 2002. *Sacra Pagina - The Gospel of Mark*. Minnesota: Liturgical Press.

Harrington, Donald J., sj., 2007. *Sacra Pagina - The Gospel of Matthew*. 2.utgave. Minnesota: Liturgical Press.

Luz, Ulrich, 2001. *Hermeneia - Matthew 8-20*. Minneapolis: Augsburg Fortress.

Oppong-Kumi, Peter Y., 2013. *Matthean Sets of Parables*. 2.utgave. Tübingen: Mohr Siebeck.

Snodgrass, Klyne R., 2008. *Stories with Intent - A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*. Cambridge U.K: Wm B. Eerdsman Publishing Co.

Det norske bibelselskap: *Bibelen 2011*. Oslo: Bibelselskapet.

Artikler:

Alison, Jack., 2008. For those Outside, Everything comes in Parables; Recent Readings of the Parables from the Inside. *The Expository Times*. 2008;120;8
<http://ext.sagepub.com>. 09.2009.

Bailey, Mark L. 1998. The Parable of the Sower and the Soils. *Biblioteca Sacra. ATLAS serials (april-june) 177-88*.

Crossan, J. Dominic., 2009. Parables. Freedman, David N.(red) . *The Anchor Yale Bible Dictionary*. 2.utgave. Vol 5. New Haven-London: Yale University Press.

Foster, Robert, 2002. Why on Earth Use "Kingdom of Heaven"? Matthew's Terminology Revisited. *New Test. Stud.* 48 pp. 487-499. Cambridge University Press.

Håndbøker:

Novum Testamentum Graece. 26 opplag. Stuttgart: Deutsche Bibelstiftung Stuttgart.

Greek – English Lexicon. Liddell & Scott. Oxford: Clarendon Press.

Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament. 7.opplag. 1968. Stuttgart:

Württembergische Bibelanstalt Stuttgart.

Nettsider

Online Greek bible - <http://www.greekbible.com> . vår 2014.

Biblehub: <http://biblehub.com>. vår 2014.

